

Quick Scan van een drietal plangebieden in de binnenstad van Enschede



Inhoudsopgave

Inleiding p. 2

Plangebied 1- de oude binnenstad p. 5

- Hoofdstuk 1 Ontwikkelingsgeschiedenis
- Hoofdstuk 2 Stedenbouwkundige waarden en waardenstelling per straat
- Hoofdstuk 3 Overzichtskaart met alle te benoemen elementen
- Conclusies en aanbevelingen

Plangebied 2- directe omgeving Korte Hengelsestraat en Korte Haaksbergerstraat p. 32

- Hoofdstuk 1 Ontwikkelingsgeschiedenis
- Hoofdstuk 2 Stedenbouwkundige waarden en waardenstelling per straat
- Hoofdstuk 3 Overzichtskaart met alle te benoemen elementen
- Conclusies en aanbevelingen

Plangebied 3 – directe omgeving van De Heurne, oostelijk van de oude binnenstad p. 46

- Hoofdstuk 1 Ontwikkelingsgeschiedenis
- Hoofdstuk 2 Stedenbouwkundige waarden en waardenstelling per straat
- Hoofdstuk 3 Overzichtskaart met alle te benoemen elementen
- Conclusies en aanbevelingen

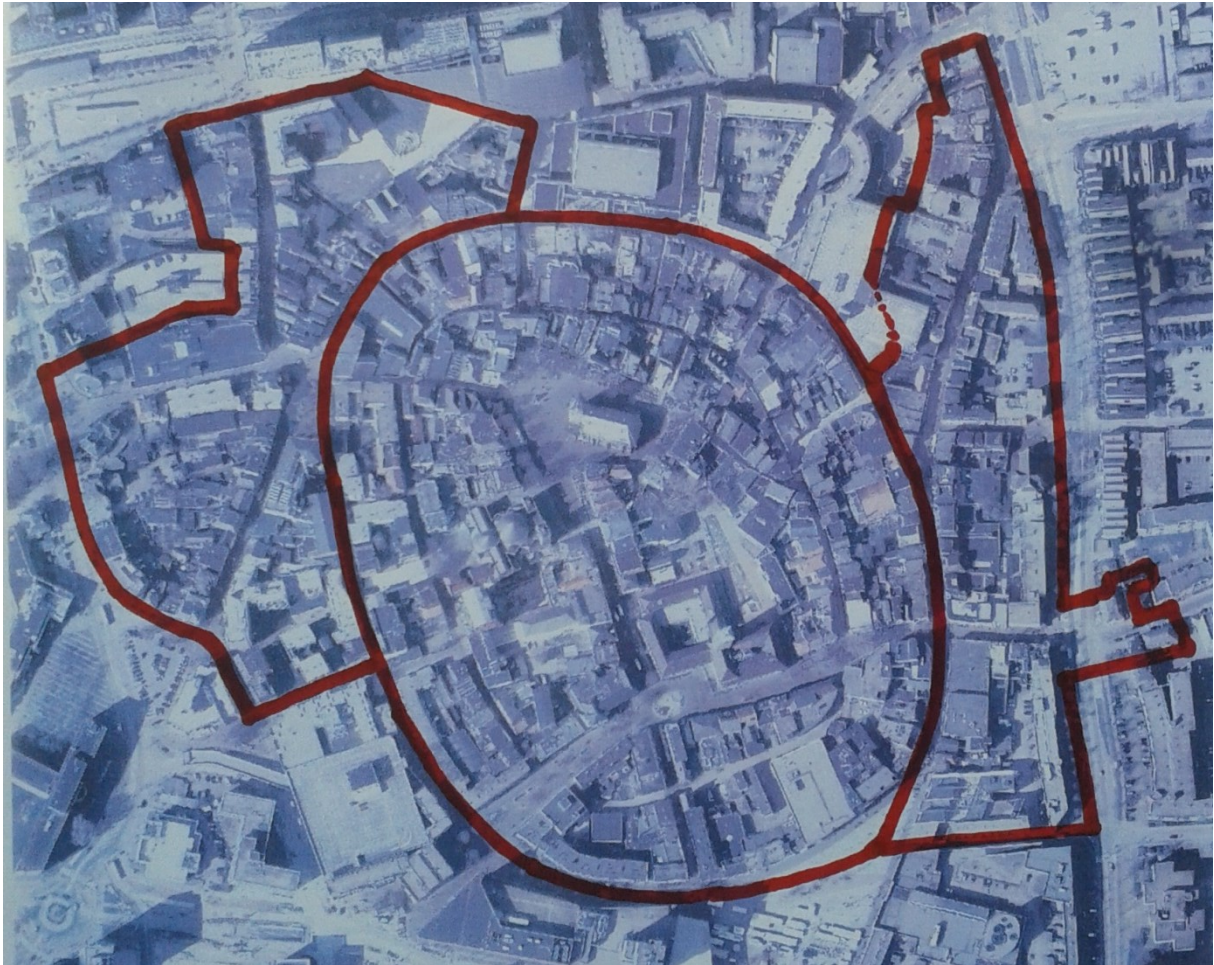
Op het voorblad van boven naar beneden:

- Korte Hengelosestraat, gezien vanaf de spoorlijn
- Splitsing Noorderhagen en De Heurne met rechts na de luifel de ingang van de Wilhelminastraat
- Vanaf de Oude Markt richting Marktstraat

Inleiding

De gemeente Enschede maakt ernst met het borgen van de cultuurhistorie in de bestemmingsplannen; een goede zaak en Enschede loopt hiermee voorop! Na het schrijven van een cultuurhistorische verkenning en waardenstelling van de buurt Plein West-Indië en de wijk Pathmos is nu het verzoek via een quick scan de afzonderlijke waarden van een drietal gebieden in de binnenstad in beeld te brengen. De focus ligt daarbij op de cultuurhistorische waarden en deze nota vormt daarmee de onderlegger voor die waarden in het nieuwe bestemmingsplan.

Het gaat om de volgende 3 plangebieden:



De drie plangebieden

- 1- het gebied tussen de Noorderhagen, De Heurne, Kalandersstraat, Hendrik Jan van Heekplein en Zuiderhagen;
- 2- westelijk van de Noorderhagen en Minkgaarde de directe omgeving van de Korte Hengelsestraat, inclusief de oude V&D tot de Piet Heinstraat, overgaand in de Nijverheidstraat, Beltstraat en Pijpenstraat om dan weer aan te sluiten op de Zuiderhagen;
- 3- Een smalle strook, oostelijk gelegen van de binnenstad en westelijk van de Oldenzaalsestraat vanaf de Van Lochemstraat in het noorden tot de Kalandertunnel in het zuiden en inclusief de entree van De Klomp tot waar de nieuwe bebouwing begint aan de oostzijde van de Oldenzaalsestraat.

Die opsomming in drie plangebieden bepaalt de volgorde van behandeling. Alle plangebieden kennen een hoofdstukindeling volgens onderstaand stramien:

- **Hoofdstuk 1 Ontwikkelingsgeschiedenis**
Het schrijven een korte (bouw)ontwikkelingsgeschiedenis van elk gebied, voorzien van representatieve foto's uit vroeger tijden met actuele foto's vanuit hetzelfde perspectief; idem voor kaartmateriaal. In dit hoofdstuk volgt afsluitend een opsomming van eventuele objecten met een monumentale status
- **Hoofdstuk 2 Stedenbouwkundige waarden en waardenstelling per straat**
Een analyse van aanwezige stedenbouwkundige waarden en een waardenstelling op basis van specifieke kenmerken en karakteristieken van individuele objecten en/of ensembles of zelfs van gehele straten en/of straatwanden. Ook waardevolle groenstructuren worden geïnventariseerd. Het vaststellen van indifferente waarden is van belang om juist ruimte te scheppen voor nieuwe ontwikkelingen
- **Hoofdstuk 3 Overzichtskaat met alle te benoemen elementen**
Het maken van een kaart per gebied, waarmee in één oogopslag alle afzonderlijke waarden in beeld komen
- **Conclusies en aanbevelingen**
Het formuleren van praktische conclusies en aanbevelingen in verband met de implementatie in het bestemmingsplan

Het is nadrukkelijk niet de bedoeling te komen met een pakket aan beperkende voorstellen, maar juist inzicht te verschaffen in wat karakteristiek is aan een gebied en “er toe doet”. Dat impliceert dat er ruimte is én moet zijn om elk plangebied te kunnen blijven aanpassen aan nieuwe eisen van de tijd. Eigenaren van objecten moeten na het lezen van deze studie juist trots worden op hun eigendom en instandhouding willen bevorderen.

Tenslotte een zevental relevante opmerkingen over deze quick scan:

- De gemeente heeft in september 2014 een Cultuurhistorische Waardenkaart Enschede vastgesteld met daarop een onderscheid tussen attentiewaarden en hoge attentiewaarden voor gebieden, objecten en straten. Zeker binnen de drie plangebieden scoort deze kaart hoog. Die kaart is uiteraard meegenomen in het onderzoek, maar de beoordeling in deze quick scan is vooral gebaseerd op eigen waarneming en de interpretatie van de (bouw)historische ontwikkelingsgeschiedenis op de individuele plangebieden;
- De gemeente heeft in oktober 2014 een Cultuurhistorische Beleidskaart Enschede vastgesteld met de bedoeling de cultuurhistorische waarden in de buurt Plein West-Indië en de wijk Pathmos te beschermen. In een aantal andere gebieden – waaronder de drie plangebieden – is het “koesteren van de stad” uitgangspunt. Dat wil zeggen dat bij ruimtelijke ontwikkelingen behoud, herstel en versterking van cultuurhistorische waarden uitgangspunt is. Idem voor het “koesteren van het buitengebied” onder dezelfde condities. Deze quick scan levert conclusies en aanbevelingen aan, die volledig passen bij de opzet van die vastgestelde beleidskaart;
- De gemeente beschikt over een dynamische kaart, waarop de gemeentelijke - en particuliere beschermingswaardige bomen vermeld staan, alsmede beschermingswaardige boomgebieden. In deze quick scan is deze informatie gelegd naast de eigen waarneming ten aanzien van waardevolle groenstructuren;
- De quick scan beschouwt de gemeentelijke monumenten en rijksmonumenten als een gegeven en benoemt deze uiterst kort in hoofdstuk 1. Zonder uitzondering hebben deze panden elk een belangrijke cultuurhistorische waarde. Toch is dat niet genoeg. Om de cultuurhistorie goed te borgen, is het voorstel een aantal

- beeldbepalende panden en structuurbepalende panden aan te wijzen. Elk pand in het plangebied is afzonderlijk vanaf de openbare weg bekeken en beoordeeld op de volgende criteria:

- situatief ruimtelijke beeldwaarde
- architectonische waarde
- cultuurhistorische waarde
- streekhistorische waarde

Beeldbepalende panden dienen een maximale score te behalen op architectonische waarden met een redelijke score voor de overige criteria. Beeldbepalende panden hebben - in vergelijking tot naastgelegen panden – een hoge beeldwaarde.

Structuurbepalende panden dienen een maximale score te behalen op situatief ruimtelijke beeldwaarde en minimaal op de overige criteria. Dergelijke panden zeggen iets over de stedenbouwkundige opbouw van een straat en geven een aanduiding over schaal en maatvoering. Structuurbepalende panden versterken de aanwezigheid van een beeldbepalend pand en/of vormen daarmee een ensemble. De quick scan benoemt in hoofdstuk 2 summier waarom bepaalde panden wel/ niet een dergelijke aanduiding krijgen. Bij het nieuwe bestemmingsplan worden deze objecten op de verbeeldingskaart benoemd en in de regels gelden aanvullende maatregelen ten aanzien van deze panden. Dat maakt deze panden niet tot formele monumenten!

- Er is op tal van plaatsen ook sprake van indifferente waarden. Dat betekent dat op die plekken nieuwe ontwikkelingen denkbaar zijn, die kunnen leiden tot ruimtelijke verbeteringen. Het Willem Wilminkplein is daar een recent en geslaagd voorbeeld van!
- Elk van de drie plangebieden sluit af met een aantal conclusies en aanbevelingen, die specifiek betrekking hebben op dat plangebied. Soms geldt een bepaalde conclusie of aanbeveling voor meerdere plangebieden. Dan is dezelfde formulering gebruikt.

Plangebied 1 – De binnenstad van Enschede

Inleidend

Aan plangebied 1 is de eeuwenlange ontwikkelingsgeschiedenis van Enschede goed afleesbaar. Enschede oogt niet als een oude stad. Toch verraden de 2 concentrische ringen met namen als Noorderhagen en Zuiderhagen en de verbindingsstraten daartussen en naar buiten een laat-middeleeuwse infrastructuur. Door de grote stadsbrand van 1862 is van de bebouwing niet veel meer over, behalve de kerk op de Oude Markt. Die brand komt op een moment dat Enschede een enorme industriële expansie meemaakt met daarbij ook een groei van de bevolking. Enschede verandert vanaf de brand decennialang in een bouwput en in plangebied 1 zijn veel panden te vinden uit het laatste deel van de 19^{de} eeuw tot de jaren twintig van de 20^{ste} eeuw. Na de Tweede Wereldoorlog volgt de Wederopbouwarchitectuur, die in een aantal straten in het plangebied dominant aanwezig is. Na de teloorgang van de textielindustrie krabbelt Enschede weer overeind. De laatste 20 jaar gaat ook de binnenstad weer op de schop met grote infrastructurele wijzigingen en veel nieuwe kwalitatief fraaie gebouwen. Het H.J. van Heekplein is daar een mooi voorbeeld van.

Het plangebied 1 omvat de volgende begrenzing:



Noorderhagen,
De Heurne,
Kalandersstraat,
H.J. van Heekplein
en Zuiderhagen

Kaart van plangebied 1

Hoofdstuk 1 – Korte ontwikkelingsgeschiedenis

Verhalen over de laat-middeleeuwse geschiedenis van Twente lijken vooral te gaan over Goor als tijdelijke residentie van de bisschop van Utrecht, Oldenzaal als veruit grootste stad en Ootmarsum, Almelo, Diepenheim en Delden als belangrijke handelsstadjes. Enschede komt in dat rijtje niet voor. Toch dringt zich een vergelijking met Delden op. Een aantal parallellen:

- Jacob van Deventer tekent zowel Enschede als Delden tussen 1560/1565
- Enschede krijgt in 1325 stadsrechten en Delden in 1333
- Enschede en Delden kennen beiden een cirkelvormige aarden wal met gracht
- Enschede en Delden kennen beiden aan de oost- en westzijde 2 stadspoorten
- De kerk ligt in Enschede en Delden op een prominente plek in het midden
- In de naamgeving bestaan in beide plaatsen de straatnamen Noorderhagen en Zuiderhagen; evenals de Langestraat als hoofdverbinding tussen beide stadspoorten.

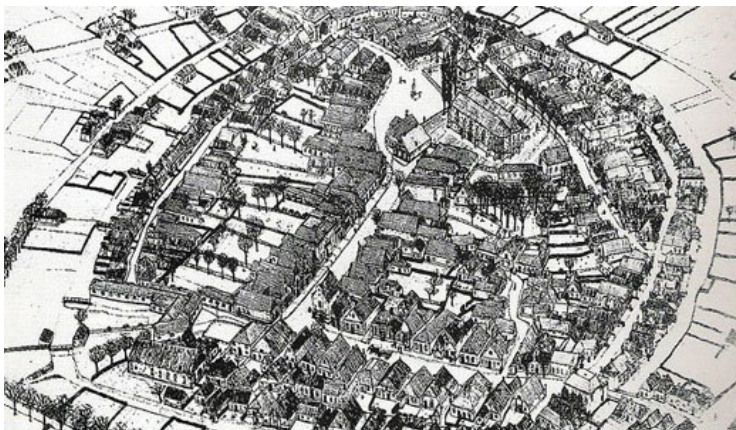


Kaart van Delden uit 1565



Kaart van Enschede uit 1560

Pas na het verkrijgen van de stadsrechten staat de Utrechtse bisschop Jan van Diest toe dat Enschede zich mag versterken. De bescherming bestaat uit een tweetal grachten met daartussen een aarden wal met bovenop een lange rij palissaden palen. Rondom de buitengracht komt een brede haag met doornachtige struiken. De naam Hagen duidt altijd op een oorspronkelijke verdedigingslinie en het betreft in Delden, Diepenheim, Goor en Rijssen zonder uitzondering allemaal gekromde straatjes. In 1600 besluit Prins Maurits dat de verdedigingswerken moesten worden ontmanteld en de buitengracht werd meteen gedempt. Die verkeersinfrastructuur uit de Late Middeleeuwen is een groot goed en een belangrijke erfenis van het verleden voor Enschede.



Deze tekening in vogelvlucht op basis van de kadastrale kaart uit 1826 illustreert hoe weinig het stratenpatroon in de binnenstad veranderd is.

De brand van 1862 wist feitelijk alle sporen van bebouwing met uitzondering van de Grote Kerk op de Oude Markt.



Enschede telt ten tijde van de stadsbrand circa 4500 inwoners, die bijna allen binnen de stad wonen. Vlak buiten de Noorderhagen en Zuiderhagen is nog enige ruimte voor spinnerijen, weverijen en wat boerderijen en dan begint rondom Enschede de gemeente Lonneker. De herbouw van de stad gaat in een snel tempo, waarbij de bestaande infrastructuur compleet gehandhaafd is. De Industriële Revolutie geeft een extra impuls en leidt tevens tot een aansluiting op het spoorwegennet. Enschede annexeert via een grenscorrectie in 1884 een deel van Lonneker. Binnen een halve eeuw na 1862 telt Enschede tien keer zoveel inwoners. Waar buiten de stad fabrieken en troosteloze arbeiderswijken - zoals De Krim en Sebastopol - uit de grond worden gestampt, is de herbouw in de stad zelf een zaak van particuliere ondernemers, fabrikanten en bestuurders. Zo ontstaan winkelstraten, waarin eigenaren elkaar proberen te overtreffen.



*Haverstraat
(passage)
vanuit de
Oude Markt
rond 1914*



*Marktstraat
vanuit de
Oude Markt
rond 1914*

Die bouweruptie duurt tot ver in de jaren twintig. Zelfs in de crisis van de dertiger jaren is in matig tempo doorgebouwd. Zo wordt het huidige stadhuis aan de Langestraat opgeleverd in 1933! In de binnenstad zijn nog steeds voorbeelden te vinden uit al die bouwperiodes. Na de Tweede Wereldoorlog start de sloop van kapotgeschoten panden in de binnenstad. Den Haag komt in het kader van de Wederopbouw met een prognose dat Enschede van 100.000 inwoners in 1950 doorgroeit naar 250.000 inwoners in het jaar 2000. Dan is het onmogelijk om die centrumfunctie te realiseren binnen de oorspronkelijke binnenstad. De gemeente besluit aan de zuidzijde de brede Boulevard 1945 aan te leggen; een mega-ingreep en het begin van een nieuwe bouwperiode. Die Wederopbouwarchitectuur is in een heel zuivere vorm aanwezig in bijvoorbeeld de Raadhuistraat en in Van Loenshof; echte aanloopstraten vanuit het oude centrum naar de Boulevard 1945.



Raadhuistraat



Van Loenshof

Midden in die transformatie naar een andere stad komt Enschede in een enorme crisis terecht. De sluiting van vrijwel alle textielfabrieken tussen 1965 en 1980 zorgt voor een hoge werkloosheid onder de bevolking en maakt Enschede tot een armlastige gemeente. Er is geen geld meer om het gebied rond de Boulevard 1945 volgens plan af te bouwen. Nieuw élan in de jaren negentig leidt tot nieuwe inzichten en juist de afgelopen tien jaar zijn in de binnenstad mooie dingen gebeurd. Het Muziekkwartier, het Willem Wilminkplein en het H.J. van Heekplein zijn daar voorbeelden van.

In het plangebied bevinden zich objecten met een monumentale status.

Vijf rijksmonumenten:

- De Grote Kerk aan de Oude Markt 32 stamt met de noordmuur als oudste deel uit de 12^{de} eeuw en de onderste vier geledingen van de toren uit de 13^{de} eeuw. In 2007 is de kerk volledig gerestaureerd. Nu in gebruik voor concerten en uiteenlopende evenementen.
- De Sint Jacobuskerk aan de Oude Markt 1 is gebouwd in 1931 naar een ontwerp van H.W. Valk en J.H. Sluijmer. Deze kerk is een voorbeeld van een kruiskerk in oosters-byzantijnse stijl
- Het stadhuis aan de Langestraat 24 is opgeleverd in 1933. De architect is G. Friedhoff, die zich voor de toren liet inspireren door het stadhuis in Stockholm. Burgemeester Edo Bergsma legt in 1927 de eerste steen en B&W gaven destijds als richtlijn voor het ontwerp mee: "in onze werkstad is geen plaats voor een gebouw dat opvalt door weelde, wel mag het blijk geven van het welvaren waarin Enschede zich kan verheugen". Het is een typisch voorbeeld van de Delftse school; een sober, strak en zakelijk gebouw. Vanaf de 16^{de} eeuw staan op deze plek al stadhuizen!



Het stadhuis in de vijftiger jaren

- Het Janninkshuis aan de Langestraat 41 is gebouwd in 1803 door fabrikant H.J. Roessingh. Een deftig neoclassicistisch woonhuis met een sterk symmetrische voorgevel. Na de stadsbrand van 1862 is het volledig in stijl herbouwd. Vanaf 1910 in gebruik als kantoor door G. Jannink&Zn. In de Tweede Wereldoorlog opnieuw zwaar beschadigd en toch weer herbouwd.
- Een koetshuis/ annex woonhuis aan de Walstraat 10 uit 1889 met een authentieke en rijk gedecoreerde voorgevel in neorenaissancestijl. De oorspronkelijke achtergevel is niet meer aanwezig. Ontwerp van G. Beltman. Nu gebruikt als kantoor/ winkelruimte.

Elf gemeentelijke monumenten:

- De villa Van Heek aan de Oude Markt 26 is gebouwd in 1870, nadat het vorige woonhuis op die plek van de familie Van Heek in 1862 afgebrand was. G.J. van Heek heeft er vrijwel zijn hele leven gewoond. Niet zo'n vreemde plek, want de textielfabriek lag aan de buitenzijde van Noorderhagen. Een neoclassicistisch woonhuis met een streng symmetrische voorgevel. Aan de achtergevel een fraaie serre. In 2010 is het pand door de gemeente volledig gerestaureerd.



Voorgevel Villa Van Heek



Serre aan de achterzijde

- Een herenhuys, gebouwd in 1890 aan de Noorderhagen 36. Vormt een ensemble met het naastgelegen huis.
- Een herenhuys, gebouwd in 1890 aan de Noorderhagen 38. Vormt een ensemble met het naastgelegen huis.



De herenhuizen op nummer 36 en 38



De entree op nr. 48B

- Een ensemble van drie huizen in een bijzonder gave staat, gebouwd in aan de Noorderhagen 48A/ 48BC/ 48D. De nummers 48A en 48BC hebben dezelfde bouwstijl en hetzelfde materiaalgebruik. Beide panden bestaan uit 2 bouwlagen met daarboven een dakkapel. Nummer 48D is een trapgevelpand, gebouwd in 1905 met J.J. van Deinse - dichter van het Twentse volkslied - als opdrachtgever. De architect is H. Reijgers.



- Een kosterswoning, bestaande uit een begane grond en zolderverdieping aan de Stadsgraven 57. Oorspronkelijk horend bij de kerk op nummer 59.
- Kerk van de doopgezinde gemeente, gesticht in 1769 op die plek. Na de brand van 1862 in 1864 herbouwd en tot 1971 in gebruik als kerk met als adres Stadsgraven 59. Wit gepleisterde muren, voorzien van een houten toren met naaldspits.



Zicht vanuit de Oude markt op de kerk begin 20^{ste} eeuw en nu

- Een voormalig Joods schooltje uit 1922 aan de Stadsgraven 69. Het is een ontwerp van W.K. de Wijs, die ook de huizen op Pathmos tekende. Een voorbeeld van een klein stadsschooltje en van belang vanwege de eraan verbonden historie.
- Een hoekpand uit 1926 aan de Haverstaatpassage 44/ Noorderhagen 80/ 80ABC met een prominente ligging. De westelijke onderpui aan de Haverstaatpassage is nog in de originele staat.
- Een winkel/woonhuis, gebouwd in 1907 aan de Haverstraatpassage 70 in opdracht van A. Brands. Het ontwerp van J.C. Kromhout is een typisch voorbeeld van een winkel/woonhuis uit het begin van de 20e eeuw.



Haverstraatpassage 70

Hoofdstuk 2 - Stedenbouwkundige waarden en waardenstelling per straat

Hieronder volgt een summierende omschrijving per straat met een motivering waarom panden en groenstructuren een bepaalde kwalificatie krijgen. Te beginnen aan de noordzijde met de aansluitende straten in de twee concentrische ringen. Vervolgens komen de Langestraat, de Marktstraat en Oude Markt aan bod. Tenslotte de verbindingsstraten en straatjes tussen en binnen de ringen; ook weer beginnend vanaf de noordzijde. Die waardenstelling per straat is ook de werkwijze bij plangebied 2 en 3. Toch begint het bij plangebied 1 met een belangrijke vaststelling.



Kaart met de verkeersinfrastructuur

Hoofdstuk 1 geeft een overzicht van de (bouw)ontwikkelingsgeschiedenis van plangebied 1 en concludeert dat de verkeersinfrastructuur een belangrijke erfenis is vanuit de Late Middeleeuwen.

Op de kaart is de ringenstructuur duidelijk zichtbaar. De twee oorspronkelijke ingangen vanuit de Veldpoort (westelijk) en Espoort (oostelijk) zijn met een V-teken aangegeven en nog steeds belangrijke invalswegen. Die invalswegen naar beide stadspoorten zijn belangrijke dragers in de andere twee plangebieden. Na het dempen van de grachten zijn meer radialen ontstaan. Binnen de ringen is het stelsel van wegen nagenoeg intact gebleven.

Die totale verkeersinfrastructuur overleefd houden of zelfs verbeteren is cultuurhistorisch van groot belang.

De buitenste ring (Noorderhagen, De Heurne, Kalandersstraat, H.J. van Heekplein en Zuiderhagen)

Noorderhagen

Verreweg de meeste panden aan de Noorderhagen dateren uit het eerste kwart van de 20^{ste} eeuw. Het pand op nummer 2 met het opschrift "Tubantia" heeft de uitstraling van een lage fabriekshal. Niet zo vreemd, omdat aan de Noorderhagen de Van Heek-textiel fabrieken hebben gestaan. Het is de eerste autogarage van Enschede met de fabrikant Van Heek als eerste klant! Een beeldbepalend pand met een gave voorgevel. De beeldbepalende panden op nummer 4 en 12 zijn weliswaar in slechte staat, maar liggen cruciaal in een bocht en nummer 4 harmonieert met de winkelwand er tegenover, zoals nummer 12 een versterking betekent van de Fabriekschool. Het enige Wederopbouw pand op nummer 14 in deze gevelwand past qua maatvoering in die structuur en krijgt extra betekenis door de zichtlijn op de voorgevel via de nieuwe Kloosterstraat. De kwalificatie structuurbepalend is hier op zijn plaats. Het pand op nummer 16 – oorspronkelijk een kerk van de gereformeerde gemeente uit 1920 en nu een boksschool - is beeldbepalend, evenals het hoekpand met de Bolwerkstraat. Daartussen liggen nog de nummers 18 en 20/20H, die structuurbepalend zijn.



De eerste autogarage van Enschede op nummer 2

het pand op nummer 16

Tussen de Bolwerkstraat en De Heurne bevindt zich terecht een aantal monumenten. Het pand op nummer 46AF/48 ondersteunt de naastgelegen monumenten en verdient de kwalificatie structuurbepalend. Op de kruising met de Van Lochemstraat zijn de hoekpanden en naastgelegen panden beeldbepalend. Dat geldt voor de nummers 56/58 (= 1 pand, waarbij nummer 20 aan de Van Lochemstraat en vastzittend aan nummer 58 erbij hoort), 60, 62/ 64 (= 1 pand uit 1892). Het pand op nummer 54 met een restaurant is van iets jongere datum, maar past goed in het ensemble en krijgt de kwalificatie structuurbepalend.



Links deel van pand nummer 62/64; daarnaast de hoekpanden op nummer 56/58 en 60

De hoge panden op nummer 70/72 en 74 domineren de volgende straatwand tussen de Van Lochemstraat en de Haverstraatpassage. Beide panden zijn beeldbepalend; 70/72 kenmerkt zich door de authentieke opbouw van de gevel en nummer 74 verraadt met de hijsbalk de vroegere pakhuysfunctie bovenin. Het pand op nummer 68 is ondersteunend aan 70/72 en daarmee structuurbepalend. Datzelfde geldt in mindere mate ook voor het hoekpand met als adres Haverstraatpassage 48/50. Alhoewel dit pand danig verminkt is, blijft het toch een hoekpand, dat vastzit aan nummer 74 en interactie heeft met het tegenoverliggende monument op nummer 80.



Links nummer 74 en rechts 70/72



Hoekpand Haverstraatpassage 48/50

De Heurne

Binnen een afstand van nog geen honderd meter krijgen drie totaal verschillende panden de kwalificatie beeldbepalend. Nummer 19ABC is een voornaam gebouw, dat vlak voor of na 1900 gebouwd is. De eveneens witte aanbouw met nummer 19 is gebouwd in 1930 en niet van belang. Het tweede object op nummer 11 en 13/13A betreft één winkelpand met twee winkels met duidelijke Jugendstil-kenmerken, waaronder rijk versierde gietijzeren kolommen. Het laatste object is een in hoge maat gaaf gebleven Wederopbouw pand met in de plint de winkels en ingang voor de woningen boven. Het adres van het laatste pand is De Heurne 5/5A/5B en 7/7A/7B met op de kopse kant een adres aan de Langestraat



De Heurne 11 en 13/13A



Wederopbouw pand op de hoek met de Langestraat

Kalanderstraat

De gevelwand van de Kalanderstraat vanaf de Langestraat tot het H.J. van Heekplein bestaat uit een bonte mengeling van vooroorlogse panden en Wederopbouwarchitectuur. De vertrouwde parcellering is in de Kalanderstraat afwezig door de lange wand van de Hema. Dat doet afbreuk aan het beeld en de beleving van de winkelstraat. Het pand uit 1950 op de hoek met de Langestraat op nummer 2 domineert de kruising en is beeldbepalend. Nummer 4AB dateert waarschijnlijk uit de dertiger jaren en past in de compositie van de wand; structuurbepalend. Het pand op 4C is naoorlogs en past weer verrassend goed bij het genoemde hoekpand; beeldbepalend. Idem voor het Wederopbouw pand op nummer 6/6A/6b met de doorgeschoten dakkapellen en typisch verticale geleding. Nummer 6B is wat ondermaats, maar maakt wel integraal onderdeel uit van het gehele pand. De volgende drie panden op nummer 8/8A, 10A/10B en 10C zijn structuurbepalend en mede van belang om de beeldbepalende panden aan de overzijde van de straat tussen de Hema en de nieuwbouw van het H.J. van Heekplein te ondersteunen.



Het hoekpand op nummer 2 uit 1950



Wederopbouw pand op nummer 6/6A

Het H.J. van Heekplein



Hoekpand H.J. van Heekplein nummer 46/47/48

Cultuurhistorie borgen in een bestemmingsplan betekent per definitie dat nieuwe panden niet geselecteerd kunnen worden. Toch staan hier al de monumenten van de toekomst en dat zegt iets over de stedenbouwkundige kwaliteit van plein en gevelwanden. Er is één oud pand dat qua volume en verschijningsvorm prima past op deze plek en dat is het pand op de hoek met de Raadhuisstraat uit 1956. Met recht een beeldbepalend pand; uitermate gaaf met aan de buitenkant een duidelijk afleesbaar functiegebruik.

Het H.J. van Heekplein zet zich voort tot Van Loenshof. Het Kruidvat op de andere hoek van de Raadhuisstraat valt in de categorie vergissingen zoals de Hema in de Kalandersstraat. Dat het pand toch als beeldbepalend wordt gekwalificeerd is gebaseerd op de aanname dat het gave Wederopbouwpannd onder die beplating schuilgaat. En daarmee in oude luister hersteld kan worden. Na het hoekpand begint een groot aaneengesloten woon/winkelcomplex tot Van Loenshof. De bovenverdiepingen zijn redelijk gaaf. Jammer is dat de winkelplint zo verrommeld is. Ondanks de gebogen vorm en de speelse dakrand heeft het pand niet de detaillering en ruimtelijke kwaliteit van de Wederopbouwarchitectuur in bijvoorbeeld de Raadhuisstraat. Om die reden wordt het pand met nummer 18 t/m 42 niet in een categorie geplaatst. De kopse kant van het hoekpand met Van Loenshof inclusief de glazen trappartij is wel beeldbepalend en daarmee het hele pand, omdat het met het tegenoverliggende hoekpand een verbinding legt en de ingang van Van Loenshof markeert.



Hoek Van Heekplein en Raadhuisstraat



Kopse gevel met glazen trappartij

Zuiderhagen

Beide hoekpanden aan Van Loenshof zijn beeldbepalend, zoals hierboven uitgelegd. Bijzonder is de schuingeplaatste hoge raampartij over drie verdiepingen. Op de hoek met de Pijpenstraat bevindt zich een wit geverfd pand uit 1910 met een café-bestemming. Dit pand is structuurbepalend en geeft meer cachet aan bijvoorbeeld het beeldbepalende pand aan de overzijde van Zuiderhagen op nummer 36.

Zuiderhagen is een mix van jong en oud. Wat de straat zo bijzonder maakt, is dat de schaal, maat en korrel vanaf de Pijpenstraat goed met elkaar corresponderen tot waar het voormalig telecombedrijf begint. Op nummer 33/35 staat echt een bijzonder pand. Dit pandje is gebouwd in 1899, uitermate gaaf met Jugendstil-kenmerken, een rijke detaillering, bijzonder materiaalgebruik, gietijzeren kolommen aan de voorkant én is zeker beeldbepalend. Een monumentale status als gemeentelijk monument zou niet misstaan.

Zuiderhagen 10 is gekwalificeerd als bijzonder complex. Het ligt tegenover de hoek van het voormalig telecombedrijf. Het is geen bijzonder pand, heeft een industriële uitstraling en zou na een passende herbestemming een plus kunnen betekenen voor Zuiderhagen en het plein met de acacia's.



Straatprofiel Zuiderhagen tussen de Pijpen-Straat en de Marktstraat



Zuiderhagen nummer 10

De binnenste ring (Stadsgravenstraat, Haverstraatpassage, Achter 't Hofje, Windbrugstraat en Walstraat)

Stadsgravenstraat

Het hoekpand met de Marktstraat vormt in die straat een ensemble met naastgelegen panden en in de Stadsgraven volgt het pand de kromming van de straat; structuurbepalend. Café Het Bolwerk met nummer 21/21A is een duidelijk beeldbepalend pand. De achtergevel van Concordia is beeldbepalend, evenals de tegenover liggende panden op nummer 45 en 47. De panden op nummer 26 en 51 ondersteunen die structuur en zijn structuurbepalend. Een mooi ensemble in een straatdeel, dat zich vooral kenmerkt door lelijke achterkanten. Het lage pandje met nummer 34/34A/36, uitkijkend op de Van Lochemstraat is beslist niet geheel authentiek, maar o.a. door de ligging beeldbepalend te noemen. Nummer 38 past in die lijn en is structuurbepalend. Bij de overgang naar de Haverstraatpassage is de oorspronkelijke zijgevel van nummer 70 van die straat van belang tot de uitbreiding van 1934.

Haverstraatpassage



De Haverstraatpassage in het verlengde van de Stadsgravenstraat komt nu aan bod; een fraaie winkelstraat, die qua compositie nog intact is met overwegend panden, die rond 1900 gebouwd zijn. Ook de boom op de splitsing verdient bescherming. Aan de oostkant zijn de panden op nummer 24, 20 (de laatste verdient de status van gemeentelijk monument) en 16 beeldbepalend en nummer 22 is structuurbepalend. Aan de westkant is pand 23A met de uitgebouwde erker dominant aanwezig in het straatbeeld. Samen met het pand op nummer 9/11 zijn dit de beeldbepalende panden. De nummers 13, 15 en 17/17A/19 zijn structuurbepalend. Het eerste deel van het hoekpand met de Langestraat met nummer 1 is eveneens structuurbepalend.

Links de oostkant en rechts 23A met de erker

Achter 't Hofje

Deze straat is primair bedoeld ter ontsluiting en bevoorrading van de panden aan de achterzijde van de Langestraat, Raadhuisstraat en H.J. van Heekplein. Dat heeft consequenties voor de inrichting. Toch verdient een drietal objecten aandacht. Zo heeft nummer 21/23 een bijzondere voorgevel en verbindt zich met het schuin tegenoverliggende pand op nummer 8. Ook het pandje op nummer 4 is bijzonder en lijkt meer te passen in een dorp. Deze achterkanten krijgen de kwalificatie bijzonder complex, omdat deze straat wellicht ooit een andere rol wordt toebedeeld en deze actoren uit het verleden dan een nieuwe toekomst tegemoet gaan. De achterkant van het pand aan de Langestraat 9-17A met het nummer 2 heeft een bijna industriële uitstraling en is met de voorkant beeldbepalend.



Pand nummer 21/23



Pand nummer 8



Pand nummer 4

Windbrugstraat

Deze straat heeft aan de kant met de Raadhuisstraat twee kopse gevels, die qua hoofdbouw de moeite waard zijn. Idem voor de zijgevel aan de noordkant van Van Loenshof.

Walstraat

Vanuit Van Loenshof is het begin van de Walstraat tot de Pijpenstraat een aaneenrijging van pandjes met een kleine beukmaat; dat geeft dit straatdeel zijn waarde. Opvallend in de straat



is dat veel panden recent zijn opgeknapt en jonge ondernemers zich er vestigen; een trendy straatje met het gemeentelijk monument op nummer 10 als blikvanger. Aan de oostzijde zijn nummer 6 en 8 en 12/14 structuurbepalend. Aan de westzijde is nummer 13E beeldbepalend en nr. 7, 9/11 en 19/21 structuurbepalend.

De Walstraat richting Van Loenshof met linksvoor het monument

Tussen de Pijpenstraat en Op de Wal staat op nummer 35 een pand uit 1920, waarin zich het Vestzaktheater bevindt met 65 zitplaatsen. Een beeldbepalend pand, evenals het tegenover liggende Parochiehuys uit 1890. Dit object hoort bij de St. Jacobuskerk, maar maakt geen onderdeel uit van het rijksmonument. De twee panden op nummer 39/39A en 41 zijn structuurbepalend. Met elkaar vormt het een ensemble. De drie bomen aan de achterzijde van de St. Jacobuskerk verdienen ook bescherming. Tenslotte staat er nog een pand met nummer 51A/53 uit 1930 met een authentieke voorgevel, die duidt op een werkplaats/ ambachtelijk bedrijf beneden met 2 x 2 grote openslaande deuren en boven een woonfunctie. Dat pand is structuurbepalend, evenals het pand met als adressering Marktstraat 9, waarvan de zijgevel grenst aan de Walstraat.



Links het Vestzaktheater met naastgelegen panden



Voorgevel pand nummer 51A/53

De Langestraat

Aan het begin van de Langestraat staan op de kruising met De Heurne/Kalenderstraat aan weerszijden beeldbepalende Wederopbouwpanen. Aan de noordzijde sluit dit pand qua hoogte verrassend goed aan op drie panden van rond 1900, die met name vanwege de bovenzijde eveneens beeldbepalend zijn. Op de hoek met de Haverstraatpassage een pand



uit 1960; een laat voorbeeld van minder sobere Wederopbouw met die kenmerkende mozaïekachtige opbouw van de gevel; een beeldbepalend gebouw.

Aan de zuidzijde start de Langestraat met een echt hoekpand uit 1950, geflankeerd door een begin 20^{ste} eeuwse bovenzijde met daarnaast een krachtig en verticaal geled Wederopbouwpan uit 1950; het hele blok is beeldbepalend.

Drie kloeke voorgevels op nummer 6, 8 en 10 aan de noordzijde van de Langestraat

Het blok van 3 Wederopbouwpannen aan de Langestraat 16, 20 en 22 tussen de Haverstraatpassage en Hofstraat is gebouwd tussen 1949 en 1950. De panden zijn sober en hebben niet de kwaliteit van bv. de panden in de Raadhuisstraat, maar als ensemble versterken ze elkaar en stedenbouwkundig passen ze perfect in hun omgeving met het pand van Dolcis, het stadhuis en het pand aan de overzijde van de Langestraat op nummer 9 t/m 17A. Om die reden past de kwalificatie structuurbepalend.

Het laatstgenoemde pand is gebouwd in 1953, heeft een wat strenge uitstraling, telt drie verdiepingen en heeft op maaiveldniveau een hoge winkelpint, die doorloopt op de kopse gevel. Bij de laatste 2 winkels is het dak licht verhoogd. De achterzijde van dit pand aan Achter 't Hofje heeft een bijna industriële uitstraling. Ook dit pand is duidelijk beeldbepalend.



Langestraat 16, 20 en 22



Langestraat 9 t/m 17A

De overige rij tot aan de Raadhuisstraat bestaat uit panden van voor en na de Tweede Wereldoorlog. Qua gevelwand is er sprake van een rustige compositie. De hele wand krijgt de kwalificatie structuurbepalend. Opvallend in de totale wand is het pand van Vanilia op nummer 23. Hier is sprake van een winkelpui, die volstrekt in harmonie is met de bovengevel en tegelijkertijd heel toegankelijk. Daarmee vergeleken maakt de rij van winkels in het pand van nummer 9 t/m 17A een op zijn minst rommelige indruk.

Op de hoek van de Langestraat en Van Loenshof staat een stevig Wederopbouwpaand uit 1950 met kenmerken van de Delftse School. Gebouwd op kolommen, met een verspringend deel aan Van Loenshof, uitgevoerd met een licht overkragend dak en een strak ritme rondom wat betreft de raampartijen. Bijzonder zijn de gemetselde boogjes boven de ramen. Op de Cultuurhistorische Waardenkaart krijgt dit paand geen attentiewaarde. Dat is gezien de gaafheid van het gebouw, de kenmerken en de ligging tegenover het stadhuis niet terecht. Het verdient zeker het predicaat beeldbepalend paand.

Het Janninkshuis op nummer 41 is een monument en het paand ernaast op nummer 43/43A uit 1905 is structuurbepalend, want het versterkt het rijksmonument. Dan begint een rij van gevels, die de ingangspartij en belendende delen van de voormalige Twentse Schouwburg zijn met de kenmerkende beelden bovenop en aan de gevels. Het theater is verplaatst naar het Muziekkwartier. Een aantal panden heeft een andere bestemming gekregen. Wel is in 2014 de kleine zaal van de voormalige schouwburg aan de Langestraat 45 onder de naam "Bonbonnnière" na een ingrijpende verbouwing weer geopend. De gevelpartij is zonder uitzondering beeldbepalend en dat geldt tevens voor het paand op nummer 51/51A, grenzend aan de Oude Markt. Dit paand uit 1908 valt sterk op door zowel de zijgevel als voorgevel. De overzijde van de Langestraat heeft aanzienlijk minder ruimtelijke kwaliteit. Vanaf de Hofstraat is in het eerste blok van 4 panden (5 nummers) alleen het hoekpaand op nummer 56 met de Richtersgang een beeldbepalend paand. Tevens van belang, omdat het de ingang vormt van de Langestraat vanaf de Oude markt samen met het paand op nummer 51/51A. Het tweede blok van vier horeca-etablisementen vormt een fraai geheel. De nummers

58/58A, 60/60A en 62 zijn structuurbepalend. Het hoekpandje op de kop is duidelijk veel karakteristieker en meer gedetailleerd. Dat laatste pand is beeldbepalend en heeft als adressering Oude Markt 31.



Hoekpand Langestraat/ Van Loenshof



Rijte horeca-etablisementen Langestraat

De Marktstraat

De Marktstraat nummert vanaf de Oude Markt. De fysiek eerste 2 panden aan de noordzijde van de Marktstraat horen nog bij de Oude Markt. Het begint met nummer 2/2D en eindigt bij de Stadsgravenstraat bij nummer 8. De panden met nummer 4 en 6 zijn beeldbepalend door hun volume en detaillering. De nummers 2/2D en 8 zijn structuurbepalend. Beide zijden van de straat vormen op dit straatdeel een aantrekkelijk geheel. Na de Stadsgravenstraat zijn de nummers 10B en 12 beeldbepalende en aan elkaar verbonden Wederopbouwpanen van elk vier verdiepingen. Er is sprake van een sterk verticale geleding, waarbij dat in de voorgevel van 10B vooral tot uitdrukking komt in de terugliggende raampartijen en bij nummer 12 in de 2 raamkolommen, gevat in prefab-betonelementen. Opvallend in beide panden zijn de naar achteren gelegde voordeuren met de daarbij horende zij-etalages. Overigens doet de lange zijgevel van nummer 12 aan de Noorderhagen afbreuk aan de kwaliteit van het andere deel van die straat.

De zuidzijde begint vanaf het gebogen pand op de Oude Markt nummer 7 en vormt een gesloten wand met de nummers 3, 5, 7/7A met dezelfde goothoogte tot het eveneens gebogen hoekpand op nummer 9 met de Walstraat. Structuurbepalend zijn de panden op nummer 3 en 9 en nummer 7/7A is beeldbepalend. Op de hoek met Zuiderhagen staat een bijzonder Wederopbouwpan dat beeldbepalend is. Staand op kolommen met etalages achter die kolommen is het een pand van drie verdiepingen. Het forse gebouw past op die plek, gezien de tegenoverliggende bebouwing en andere grote panden, zoals de oude V&D. Het maakt door zijn bouw echter een gesloten indruk en harmonieert ook in volume niet echt met de schaal en maat van de Marktstraat.



De noordzijde van de Marktstraat



De zuidzijde van de Marktstraat

De Oude Markt

Volgens de gegevens van het Kadaster hebben de 6 panden vanaf de St. Jacobuskerk tot de Marktstraat de volgende functie en stammen ze uit de volgende bouwjaren:

nummer 2 Novi Gran Caffè uit 1916

nummer 5 De Kater uit 1890

nummer 3/3A/3B Grand Cafe Soestdijk uit 1918

nummer 6/6A Café Cuvée uit 1862

nummer 4 Fabels uit 1869

nummer 7 Danel Optiek uit 1863

Hier past wel de kanttekening dat veel van deze horecapanden met enige regelmaat grondig verbouwd zijn. Dat is zeker het geval met pand nummer 2. De panden 3/3A/3B, 5 en 6/6A en 7 (de laatste 2 vormen feitelijk één pand) hebben hun authenticiteit niet verloren en zijn daarmee beeldbepalend. De andere twee zijn structuurbepalend



Oude Markt nr. 5, 6/6A en 7 toen en nu



De andere hoek van de Oude Markt met de nummers 8, 9/9B/9D/9E tot aan de doorgang naar de Bolwerkstraat is nieuw, maar past verrassend goed in de pleinwand qua schaal en maat; kwalificatie bijzonder complex. De noordelijke gevelwand is gebouwd tussen 1880 en 1937 en bestaat uit 12 panden. Ook hier geldt dat veel panden ingrijpend gewijzigd zijn. Opvallend is dat verreweg de meeste panden dezelfde hoofdvorm hebben behouden.



Ansicht uit 1909 met de noordelijke gevelwand. In het midden het oude Concordia-gebouw, dat in december 1909 afbrandde en op dezelfde plek in gewijzigde vorm herbouwd is



De gevelwand met duidelijk zichtbaar nummer 17A naast Concordia in 1905 en 2015

Concordia met de nummering 15/16/17 is veruit het hoogste gebouw. De Ansichtkaart uit 1909 laat zien dat het lage stadsboerderijtje met nummer 17A met schilddak ernaast er toen al stond; en het staat er nog steeds! Ook dat gegeven van een compositie van meer dan een eeuw oud verdient bescherming. De nummers 10, 11, 12/14(naast de doorgang), 15/16/17, 17A, 18, 19, 20 en 21 zijn allen beeldbepalend om diverse redenen. Pand nummer 22 uit 1937 is structuurbepalend, omdat het het pand in de Haverstraatpassage qua materiaalgebruik en stijl ondersteunt. Tenslotte is aan de andere zijde van de Haverstraatpassage hoekpand nummer 24/24A-D uit 1930 een beeldbepalend pand naast het gemeentelijk monument van de Villa Van Heek op nummer 26. De laatste objecten zijn nummer 29A/B als structuurbepalend pand en nummer 31 als beeldbepalend hoekpand met een rijke detaillering. De Grote Kerk op het midden van het plein is de hekkensluis en rijksmonument.

De overige straten (ook weer vanaf de noordkant met de klok mee)

Bolwerkstraat, Knibbelbrugsteeg, Menistenstraat, Van Lochemstraat

De eventuele bebouwing in of aan deze straten is al behandeld bij andere straten.

Haverstraatpassage (25 t/m 41 en 72 t/m 92)

Het betreft hier de Haverstraatpassage vanaf de splitsing van de straat tot de Oude Markt. Aan de oneven kant gaat het om 8 nummers, verdeeld over 5 panden. Het pand op nummer 25/25A/27A/27B is door zijn ligging en volume beeldbepalend. Bovendien vormt het samen met het pand op 23 een ensemble. De panden op nummer 31 en 35/37 zijn beiden gebouwd



in 1930 en vertonen kenmerken van de Nieuwe Zakelijkheid en de Amsterdamse School. In Enschede een weinig voorkomende stijl. De panden horen bij elkaar en zijn beeldbepalend.

Links nummer 31 en rechts nummer 35/37

Aan de even kant begint het met het pand van Stolker op nummer 72, dat de kwalificatie “bijzonder complex” krijgt. De reden daarvoor is dat de winkelplint van het pand rondom behoorlijk aangetast is en zelfs over 2 panden heen een eenheid vormt. De bovenzijde is redelijk gaaf en de rijk gedecoreerde daklijst en dakkapellen laten zien dat het van origine een heel bijzonder winkelpand is geweest. Ook de knik in de daklijn aan deze kant van de Haverstraatpassage geeft extra kwaliteit aan dit pand. Het naastgelegen pand op nummer 76/78/80 uit 1899 is beeldbepalend, in hoge mate authentiek en in bijzonder gave staat. Overigens dateren de meeste panden in dit stukje van de Haverstraatpassage uit de jaren dertig van de vorige eeuw. Nummer 84/86 uit 1936 is één pand en structuurbepalend, mede vanwege het naastliggende beeldbepalende pand op nummer 88/90. Dit laatstgenoemde pand reageert qua kapconstructie en materiaalgebruik duidelijk op een iets terugliggend, kleiner pand aan de Oude Markt 22 (met één winkelpand ertussen).

Haverstraatpassage (48 t/m 70 en 34 t/m 46)



Nummer 70 vooraan op de foto is een gemeentelijk monument. De hele rij van zeven panden tot Noorderhagen is gebouwd rond 1900 (tussen 1899 en nummer 48/50 uit 1913). De fraai gebogen straat en deze compositie van trotse pandjes genereert een hoge ruimtelijke kwaliteit. De eerste vier panden na het monument zijn beeldbepalend en de laatste twee zijn structuurbepalend.

Haverstraatpassage 48/50 tot 70

De overzijde bestaat uit slechts 4 panden; op de hoek met Noorderhagen staat een gemeentelijk monument. In het midden op nummer 38/38A een pandje uit 1926 met een



Nummer 38/38A



Haverstraatpassage 34/36

authentieke winkelindeling inclusief terugliggende ingang, zij-etalages en bovenaan glas in lood. De woonverdieping kent een sobere bouwstijl met een kleine erker. Te kwalificeren als structuurbepalend pand. De Haverstraatpassage 34/36 heeft deels de aanduiding bijzonder complex, omdat de gebogen vorm de straat een bijzonder karakter geeft en het gebouw sterk reageert op het pand van Stolker op nummer 72. Cultuurhistorisch is die structuur van belang; op de begane grond is van het gebouw echter weinig meer over. Het is een uitdaging



dit pand weer volop mee te laten doen in deze straat. Vooral ook omdat die gebogen vorm binnen hetzelfde perceel afsluit met een prachtig pandje, dat het begin vormt van het vervolg van de Haverstraatpassage naar de Langestraat. Op de kaart is dit pand aangegeven als beeldbepalend pand.

Op de foto is de aansluiting van het dak goed te zien. Bijzonder is hoe dit object ingepast is in deze knik van de straat

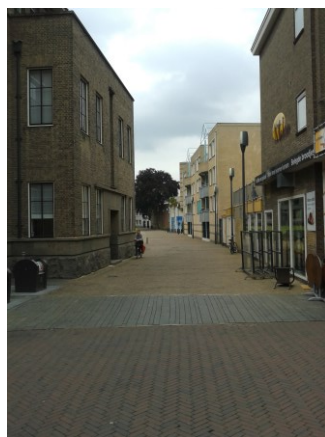
Hofstraat

Hoofdstuk 2 begint met de volgende vaststelling: “binnen de ringen is het stelsel van wegen nagenoeg intact gebleven”. Het woordje “nagenoeg” heeft betrekking op de Hofstraat. Het is de enige straat, die qua loop verlegd is. De Hofstraat volgt nu de zij- en achtergevels van het stadhuis. Oorspronkelijk ging de straat vanaf de voormalige schouwburg rechtdoor tot het een haakse hoek maakte met het ander deel van de Hofstraat. Het is niet meer en minder dan het spiegelbeeld van de Langestraat, die ook een haakse hoek maakt. Binnen die rechthoek bevindt en bevond zich het bestuurscentrum; al vanaf de 16^{de} eeuw! Het is opvallend hoe weinig mensen de weg weten te vinden naar de Klokkenplas. Zelfs op drukke zaterdagen zijn er weinig mensen te vinden. Daarvoor zijn drie verklaringen:

1. De ingangen naar het gebied zijn niet aantrekkelijk



Ingang westkant



Ingang zuidkant



Ingang noordkant

2. Een fors deel van de gevelwanden bestaat uit niet aantrekkelijke achterkanten
3. De buxus-opstelling is te lang en te breed en maakt dat er geen opstelling denkbaar is om te recreëren.

De Klokkenplas is een plek met een verhaal. Hier werden na de stadsbrand van 1862 de klokken opgeslagen, die uit de torens gevallen waren. En “plas” duidt op een plek/plaats, waar gewerkt wordt. Zoals een boer, die achter zijn boerderij buiten op zijn erf aan het werk

is: “hee is op’n plas”. Cultuurhistorisch gezien zou de Hofstraat weer zijn oorspronkelijke loop moeten krijgen met de haakse hoek. Daarmee ontstaat aan de kant van het stadhuis een rechthoek, die voldoende oppervlak heeft om in te richten met een pleinfunctie. Aan de noordzijde ontstaat dan een grote trapezium-achtige vorm, die met de smalle zijde aansluit op de achterkant van de Villa Van Heek met die prachtige serre en oude plataan, die geplant is na de stadsbrand van 1862.

Raadhuisstraat

De Raadhuisstraat is een en al Wederopbouwarchitectuur van een kwalitatief hoog niveau. In een tijdspanne van drie jaar is tussen 1956 en 1959 alles gerealiseerd. Het bestaat feitelijk uit 4 blokken door de kruising met Achter ’t Hofje en de Windbrugstraat. Het lijkt wel alsof alle kenmerken van de Wederopbouwarchitectuur in deze straat een plek moesten krijgen en dat is goed gelukt. Ook uniek is het gegeven dat de panden nog in zo’n goede staat verkeren.



De twee blokken links en rechts vanaf de Langestraat



De twee laatste blokken in de richting van het H.J. van Heekplein

Elk blok bestaat uit meerdere winkel/woningen, waarin de signatuur van opdrachtgever en architect verscholen zit. Tegelijkertijd is er afstemming over goothoogte, vlakverdeling en winkelplint. Ook dat maakt de straat bijzonder. De Raadhuisstraat verdient het om in z’n geheel als beeldbepalend te worden beschouwd. De straat is een toonkamer van Wederopbouwarchitectuur. Bij de beschrijving van het H.J. van Heekplein zijn de hoekpanden al beoordeeld. Het pand van het Kruidvat is ook als beeldbepalend pand gekwalificeerd ondanks de beplating aan de buitenzijde. De kolomstructuur is nog intact en op termijn moet dit pand weer getransformeerd in zijn oorspronkelijke vorm.

Een korte impressie van stijlkenmerken van de Wederopbouw in de Raadhuisstraat:



Van Loenshof

Het hoekpand aan de Langestraat stamt al uit 1950. De overige panden in deze straat zijn gebouwd tussen 1957 en 1959 en in een minder uitbundige vorm dan de Raadhuisstraat. Het hoekpand met de Raadhuisstraat zelf loopt in kleur en deels materiaalgebruik door in Van Loenshof en is eveneens in 1957 gebouwd. De breedte van de straat en de nadrukkelijke woonfunctie maken Van Loenshof niet tot een gezellige winkelstraat. De vier hoekpanden zijn wel alle vier beeldbepalend.



Hoekpand met Zuiderhagen



Hoekpand met H. J. van Heekplein

Pijpenstraat, Op de Wal, Jacobusgang en Richtersgang

De eventuele bebouwing in of aan deze straten is al behandeld bij andere straten.

Hoofdstuk 3 Overzichtskaart met alle te benoemen elementen



Legenda overzichtskaart

kleur	omschrijving
	Beeldbepalende panden
	Structuurbepalende panden
	Beschermingswaardige bomen
	Beschermingswaardig boomgebied
	Aan te wijzen beschermingswaardige bomen/ boomgebied
	Bijzonder complex
	Rijksmonumenten
	Gemeentelijke monumenten

Conclusies en aanbevelingen voor plangebied 1

Het borgen van de cultuurhistorie in het nieuwe bestemmingsplan is een goede zaak. Enschede is een stad met een rijke en bijzondere geschiedenis en die historie is - zeker in de drie plangebieden in het centrum - nog afleesbaar aanwezig in de huidige infrastructuur en bebouwing. En dat is een uniek gegeven. Dat betekent niet dat er vanaf nu een stolp over het betrokken gebied ligt. Enschede moet zich net als in het verleden kunnen blijven ontwikkelen. Deze notitie beschrijft de belangrijkste karakteristieken per plangebied. Hieronder een overzicht van de belangrijkste conclusies. In de aanbevelingen een aantal voorzetten, die mogelijk een versterking betekenen voor plangebied 1.

Conclusies

1. In plangebied 1 is het stelsel van straten en straatjes uit het verleden nagenoeg intact. Zelfs de stadsbrand van 1862 leidt niet tot een nieuw raster van wegen. Die verkeersinfrastructuur is een belangrijke cultuurhistorische erfenis uit de Late Middeleeuwen en verdient bescherming. Waar mogelijk moet die structuur hersteld worden.
2. De geselecteerde beeld- en structuurbepalende panden zijn van eminent belang voor de kwaliteit van het plangebied, maar hebben niet de status van monument. Vooral de beeldbepalende panden hebben een zodanige architectuurhistorische waarde, dat het straatbeeld van deze panden (gevelindeling, materiaalgebruik en detaillering) beschermingswaardig is. Ook voor structuurbepalende panden geldt dat na gebleken noodzakelijke sloop qua schaal, maat en vorm de hoofdbouw “herbouwd” moet worden. De verordening bij het bestemmingsplan moet daarin voorzien.
3. De aanduiding “bijzonder complex” is voor tweeërlei uitleg vatbaar. Enerzijds om te benadrukken dat een gewenste ontwikkeling gerealiseerd is zonder dat er sprake is van een cultuurhistorisch label. Anderzijds om gebieden en/of panden aan te wijzen, die nu niet de kwalificatie beeld- of structuurbepalend kunnen krijgen, maar wel degelijk potentie hebben uit te groeien tot pareltjes van Enschede in beeldkwaliteit en/of functiegebruik. In plangebied 1 gaat het om beide categorieën: aan de Oude Markt 8/9 om een gewenste ontwikkeling, terwijl het bij de panden op de splitsing van de Haverstraatpassage en Achter 't Hofje gaat over de laatste categorie.
4. De quick scan maakt duidelijk dat in plangebied 1 geen algemeen overheersende bouwperiode aanwezig is. Sterker nog: per straat zijn er aanzienlijke verschillen. Zo domineert de Wederopbouwarchitectuur de Raadhuisstraat volledig. Hoofdstuk 2 benoemt per straat waar nodig die specifieke bouwperiode. Bij nieuwbouwplannen moet aangesloten worden op de bestaande schaal, maat(voering) en korrel. In de Zuiderhagen tussen de Pijpenstraat en Marktstraat is dat al aardig gelukt.
5. Op termijn moeten “vergissingen”, zoals het voormalige Telecombedrijf aan de Zuiderhagen en het Kruidvat op de hoek Raadhuisstraat en H. J. van Heekplein transformeren in een bebouwing, die meer recht doet aan de directe omgeving. Het betekent per saldo een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van deze winkelstraten.
6. De binnenste ring is soms van een enorme schoonheid, zoals het eerste stuk van de Haverstraatpassage vanaf de Langestraat of het eerste stuk van de Walstraat vanaf Van Loenshof. Vaker is de binnenste ring niet veel meer dan een aaneenrijging van verrommelde achterkanten. Per straatbeeld is het van belang om met eigenaren en gebruikers een gewenst profielplan op te stellen. Dat verbetert de ruimtelijke kwaliteit en vergroot de mogelijkheden voor functioneel gebruik.
7. De Raadhuisstraat is een toonkamer van Wederopbouwarchitectuur van ongekend niveau. Alle panden zijn beeldbepalend verklaard. Het is van groot belang naar de toekomst toe om wijzigingen aan de gevels – zoals bv. het vervangen van stalen kozijnen door aluminium profielen – met grote zorgvuldigheid te beoordelen. Eigenaren en gebruikers moeten zich bewust worden van de unique selling point van deze straat.

8. De Klokkenplas ligt in het hart van de oude binnenstad. Toch trekt het onvoldoende mensen. Allereerst moet de oude stedenbouwkundige setting hersteld worden door de Hofstraat vanaf de voormalige schouwburg rechtdoor te trekken tot het een haakse hoek maakt met het ander deel van de Hofstraat. Het is niet meer en minder dan het spiegelbeeld van de Langestraat. Daarmee is het stratenpatroon weer 100% identiek aan de structuur uit de Late Middeleeuwen! Die ingreep betekent het einde van de buxus-opstelling. Er ontstaat dan een prettige rechthoekige ruimte bij het stadhuis en een grote trapezium-achtige ruimte richting de Villa Van Heek voor tal van parkachtige functies en een overloof functie bij evenementen op de Oude Markt. De drie ingangen zouden “vergroend” moeten worden.

Aanbevelingen

1. Het verdient aanbeveling om die infrastructurele erfenis uit de Late Middeleeuwen beter herkenbaar en beleefbaar te maken. Dat kan bijvoorbeeld door de omtrek van beide stadspoorten in de bestrating vorm te geven.
2. Het verdient aanbeveling (digitale) wandelroutes te maken, die juist ook de cultuurhistorie in beeld brengen. Te denken valt aan:
 - een route langs een aantal objecten en plaatsen, die de ontwikkeling van Enschede in kaart brengt
 - een route langs Wederopbouwpanen in Enschede om die belangrijke bouwperiode beter op de kaart te zetten en een uitleg te geven over het tijdsbeeld, de verschijningsvorm, architect ed.
 - een route langs huizen en objecten, die gerelateerd zijn aan bekende Enschedeërs (bv. J.J. van Deinse aan Noorderhagen 48D, H.J. van Heek met de villa aan de Oude Markt 26, W. Wilmink bij zijn stamkroeg het Bolwerk of het ei van burgemeester K. Wieringa) met de betekenis van die personen voor Enschede
3. Het verdient aanbeveling om een tweetal panden de status van gemeentelijk monument te geven. Het gaat om de onderstaande 2 winkelpanden:



Haverstraatpassage 20, bouwjaar 1889. Pui met tweezijdig gebogen ramen en ijzeren omlijsting, geïnspireerd door de bouw van de Brooklyn Bridge 1883 en Eiffeltoren 1889; zeer authentiek.



Zuiderhagen 33/35, bouwjaar 1899. Gietijzeren pilaren in de voorpui, zeer gave en rijke detaillering, fantastisch materiaalgebruik qua stenen, fraai uitgevoerde daklijst en dakkapel.

4. Het verdient aanbeveling om in navolging van Hengelo een meerjarige puienregeling op te stellen; een stimuleringssubsidie, waarmee eigenaren/ gebruikers binnen plangebied 1 de voorgevel(s) van hun (winkel)pand kunnen verbeteren. Vaak ontbreekt de oorspronkelijke relatie tussen onderkant en bovenkant en veranderen luifels het aanzicht van een pand volledig. De puienregeling gebruikt het verleden als inspiratiebron zonder overigens de commerciële verhuurbaarheid uit het oog te verliezen.
5. Het verdient aanbeveling om na te denken over open plekken in de binnenstad en/of via particulier initiatief een passende invulling van die ruimtes te stimuleren. De achterkant van de St. Jacobuskerk en de enorme binnenruimte achter het Janninkshuis zijn voorbeelden van dergelijke open plekken. De "achtertuin" bij Extrablatt en Dille&Kamille is een voorbeeld, dat het wel degelijk kan.



Achtertuin bij Extrablatt en Dille&Kamille

6. Het verdient aanbeveling in plangebied 1 een flink aantal bomen de nodige bescherming te geven. Bomen dragen bij tot verbetering van de leefomgeving. De mate van bescherming hoeft niet overal hetzelfde te zijn. Op de kaart staan soms zwarte stippen zonder omcirkeling; een aanduiding voor kleine bomen of inmiddels verwijderde bomen, zoals aan de oostgevel van het stadhuis. Ook is een aantal volgroeide bomen - die niet op de bestaande kaart stonden - toegevoegd, zoals de twee bomen voor de Villa Van Heek en het naastgelegen pand. De oranje gekleurde stippen geven aan welke bomen een vorm van bescherming verdienen.
7. Het verdient aanbeveling het zogenaamde boomgebied, dat loopt vanaf het Volkspark met een smalle verbinding via de Brammelerstraat en Marktstraat naar de Oude Markt en het noordelijk deel van de Klokkenplas door te trekken. Het boomgebied kan dan vanaf de Klokkenplas via de uitgangen van de Hofstraat en de Langestraat (waar prachtige platanen staan) en De Klomp verbonden worden met het oostelijk gelegen boomgebied vanaf de Oldenzaalsestraat. Zo ontstaat een stedelijke ecologische verbindingsstructuur, die oost en west met elkaar verbindt.
8. Het verdient aanbeveling de nog niet volgroeide bomen in Van Loenshof als boomgebied op te nemen. Over 10 jaar zijn de platanen de drager van de straat en geven de straat een geheel eigen uitstraling.

Plangebied 2- directe omgeving Korte Hengelosestraten Korte Haaksbergerstraat

Inleidend

Onmiskenbaar domineren de Korte Hengelosestraat en Korte Haaksbergerstraat dit plangebied. Beiden zijn belangrijke invalswegen en dicht gelegen tegen het centrum van Enschede verklaart het tevens de hoge winkeldichtheid. In beide straten zijn veel panden aanwezig uit de late 19^{de} – en begin 20^{ste} eeuw en deze vormen - ondanks verschillen – qua schaal en maat een harmonieuze aaneenrijging. Trendbreuk in die samenhang is de bouw van de V&D in 1939. De bouw van dit warenhuis markeert tevens het begin van het bouwen van grotere volumes in dit gebied. De laatste 30 jaar zijn in het plangebied veel binnenstedelijke woonmilieus gerealiseerd. Het Willem Wilminkplein is net in gebruik en een mooie mix van nieuw en oud.

Het plangebied 2 omvat de volgende begrenzing:



Westelijk van de Noorderhagen en Minkgaarde de directe omgeving van de Korte Hengelosestraat, inclusief de oude V&D tot de Piet Heinstraat, overgaand in de Nijverheidstraat, Beltstraat en Pijpenstraat om dan weer aan te sluiten op de Zuiderhagen;

Kaart van het plangebied

Hoofdstuk 1- Korte ontwikkelingsgeschiedenis

Op de oudst bekende kaart van Enschede is duidelijk te zien hoe de wegen vanuit Hengelo (noordwestelijk) en Haaksbergen (zuidwestelijk) bij elkaar komen ter hoogte van de Veldpoort. Beide wegen liggen buiten de gracht en feitelijk buiten de stad. In die tijd zijn het



De kaart van Jacob van Deventer uit 1560 met rechts een uitvergroting

eerder paden en wellicht is Driene of Beckum qua handelsverkeer belangrijker op dat moment dan Hengelo en Haaksbergen. Zeker de weg naar Haaksbergen is niet veel meer dan een voetpad! Door de eeuwen heen blijft die infrastructuur overeind. De straten zijn klassieke voorbeelden van invalswegen met een zich gradueel ontwikkelende lintbebouwing, die zich verdichten naarmate ze meer in de buurt van een stad komen. Aanvankelijk liggen langs de route ook boerderijen en ambachtelijke bedrijven. De kaart van voor 1880 en de historische kaart van Enschede uit 1890 leveren het bewijs.



Hiernaast de situatie voor 1880 met aanwezige lintbebouwing en verdichting. Bijzonder is om vast te stellen dat het Volkspark westelijk van (een onbebouwd) Stadsmaten ver buiten het centrum ligt. Het park is geopend in 1872 en aangelegd door Dirk Watz. Ook zichtbaar op deze kaart het eerste station van Enschede uit 1865 langs de spoorlijn in het midden van de Stadsmaten



Al in 1890 zijn beide straten aan twee kanten bebouwd en maken onderdeel uit van het stedelijk weefsel. Opvallend is de open structuur westelijk van de straten, hetgeen meteen aantoont dat hier ook de stad ophoudt.

De bouw van het eerste station tussen de De Ruyterstraat en de Kortenaerstraat komt op een moment dat Enschede één grote bouwput is. In 1862 is na de enorme brand heel Enschede weer in opbouw. De opening van het station in 1866 zorgt ervoor dat juist plangebied 2 veel meer in de aanloop naar het centrum komt te liggen en het tevens aantrekkelijker wordt om het gebied van De Stadsmaten te bebouwen. Met name de Korte Hengelosestraat profiteert van deze ontwikkelingen. Nadeel van de aanleg van de spoorlijn is dat het sterk groeiend noordelijk deel gescheiden wordt van het zuidelijk deel en daarmee ook van het centrum van Enschede. In 1907 neemt de gemeenteraad een Algemeen



Korte Hengelosestraat begin 20^{ste} eeuw in de richting van de spoorlijn

Uitbreidingsplan aan, dat voorziet in de aanleg van een rondweg om Enschede, waarvan plangebied 2 duidelijk profiteert. In 1950 valt het besluit een nieuw station te bouwen 300 meter oostelijk van het oude station. De bouw van het station van Schelling en de spoorwegovergang maken van de Korte Hengelosestraat de aanloopstraat naar het centrum vanuit de noordelijk gelegen wijken en het station. Vanaf dat moment is plangebied 2 integraal onderdeel van dat centrum. Uit verhalen met ondernemers blijkt dat een aantal winkeleigenaren al generaties lang hun winkel in bezit heeft.

Bijzonder is dat de directie van V&D in 1939 besluit een warenhuis te bouwen op de hoek van de Korte Hengelosestraat en de Brammelerstraat. Ongetwijfeld was op dat moment de m2-prijs op die plek nog niet zo hoog als in het centrum. Die trekker van formaat maakt dat ook de Korte Haaksbergerstraat deelt in de gunsten van het winkelend publiek.



Zijgevel oude V&D in de Brammelerstraat in 1951 en 2015

Na de verhuizing van de V&D naar de Boulevard blijft de Korte Hengelosestraat een belangrijke winkelstraat en komt de Korte Haaksbergerstraat wat meer in de periferie te liggen.

De bouw van de V&D markeert de overgang naar het bouwen in grotere volumes. In de periode van de Wederopbouw en ook in de jaren daarna krijgt de bouw van grote volumes navolging in dit plangebied. In de afgelopen 30 jaar zijn in met name het zuidelijk deel van het plangebied binnenstedelijke woonmilieus gerealiseerd. Met name in de Korte Haaksbergerstraat, de Beltstraat, In de Hagen en de Pijpenstraat is dat het geval. Recent is de aanleg van het Willem Wilminkplein; een verrijking voor Enschede en ook hier zijn woonfuncties aanwezig.

In het plangebied bevinden zich 6 objecten met een monumentale status.

Drie rijksmonumenten:

- De oude V&D uit 1939, ontwerp van J. Kuyt – hoofdarchitect bij Vroom en Dreesman. Het warenhuis is een schoolvoorbeeld van het Functionalisme en gelegen aan de Korte Hengelosestraat 1
- Fabrieksschool uit 1872 voor kinderen van 10 tot 14 jaar aan de Noorderhagen 13 met de achterzijde aan het Willem Wilminkplein. Ontwerp van G. Beltman
- Het kantoor van bankier B.W. Blijdenstein, stichter van de Twentsche Bank. Gebouwd in 1908 naar een ontwerp van G. Beltman aan het Hoedemakersplein 1



Hoedemakersplein met het gebouw van de vml. Twentse Bank in 1920 en 2015

Drie gemeentelijke monumenten:

- Kloostercomplex uit 1868 en opleidingsinstituut voor meisjes. Gelegen aan de Minkgaarde 25 (vroeger Noorderhagen 25) met de achterzijde aan het W. Wilminkplein
- Herenhuis uit 1901, bekend onder de naam Villa Baurichter en voormalige woning van een textielabrikant aan de Korte Haaksbergerstraat 2 hoek Brammelerstraat
- Woon- en winkelpand uit 1901 in een neo-rennaissance hoofdvorm met een aantal Jugendstil-kenmerken aan de Zuiderhagen 36 op de hoek met de Pijpenstraat



Haaksbergerstraat 2



Zuiderhagen 36

Hoofdstuk 2 - Stedenbouwkundige waarden en waardenstelling per straat

Hieronder volgt een summieri omschrijving per straat met een motivering waarom panden een bepaalde kwalificatie krijgen; idem voor groenstructuren.

Korte Hengelosestraat

Van weinig straten in Enschede is zoveel beeldmateriaal beschikbaar als juist van de Korte Hengelosestraat. Dat is ook geen wonder, want vanaf de 2^{de} helft van de 19^{de} eeuw is deze straat om meerdere redenen "the place to be". De stadsbrand van 1862 in combinatie met de opening van het eerste station in 1866 leidt tot een heroriëntatie onder winkeliers waar zich te vestigen. Elke winkeleigenaar wilde via de voorgevel illustreren, waarom hij of zij in die straat hoorde. Een vergelijking dringt zich op met het Roombeek, waar trotse eigenaren aan de Lonnekerspoorlaan elk op hun eigen manier via de voorgevel hun eigen visitekaartje afgeven en daarmee een prachtige gesloten wand vormen.

In de Korte Hengelosestraat is die aaneenrijging van individuele panden nog voor zo'n 60 tot 70% intact. Dat is een enorme stedenbouwkundige kwaliteit. Qua schaal en maat ontlopen die panden elkaar niet zoveel en ook qua leeftijd dateren de meeste winkels uit de bouwperiode 1865 tot 1925. In enkele gevallen is op een later moment een nieuwe voorgevel geplaatst.



Een verkeersongeluk in 1928 in de Korte Hengelosestraat met ernaast dezelfde situatie in 2015. Opvallend is dat schaal en maat op deze plek identiek gebleven is

Vanaf het station is La Cucina aan het Stationsplein 1 op de kop van de Korte Hengelosestraat een beeldbepalend pand, evenals het ernaast gelegen pand op nummer 33 met duidelijke Jugendstil-kenmerken en enorme detaillering in de voorgevel. Dan volgt een rij panden terugnummerend van 31 t/m 19, die structuurbepalend zijn, omdat ze onderdeel uitmaken van die wand en samen met de overzijde een ensemble vormen. Het blok ernaast - nummer 17 t/m 3 - stamt uit de zeventiger/ tachtiger jaren en doet feitelijk afbreuk aan die individuele kwaliteit van voorgevels. De voorgevel van de oude V&D op nummer 1 is fors, maar bezit tegelijkertijd een enorme vormenrijkdom en verdraagt zich op dat kruispunt van wegen goed met de omliggende bebouwing.

De stadszijde van de Korte Hengelosestraat begint met een kloek pand uit de Wederopbouwperiode met nummer 14 als laatste pand van de Marktstraat en 1B van de Noorderhagen. Dit pand is zeker beeldbepalend en staat als de boeg van een schip op de splitsing van de Noorderhagen en Korte Hengelosestraat. Aan die zijde zijn de panden op nummer 8, 20 en 22 beeldbepalend, omdat ze sterk de totale wand kleuren. Voor de laatste 2 panden geldt tevens, dat ze qua ligging in de bocht van de weg extra opvallen. De nummers 4 en 6 en 12 t/m 16 hebben betekenis als structuurbepalende panden.



De V&D op de kop van de Korte Hengelosestraat met daarnaast het Wederopbouw pand

Willem Wilminkplein

Het ligt bij een studie naar cultuurhistorische waarden niet voor de hand om het recent opgeleverd Willem Wilminkplein te beoordelen. Toch doet zich hier iets merkwaardigs voor. In de inleiding staat al dat het plein een mooie mix is van nieuw en oud. En terecht! De doorsteek vanuit de Korte Hengelosestraat is harmonieus en leidt vanuit alle traffic onmiddellijk naar de rust en stilte van dit plein. Wat hier gebeurt is dat de achterkant en tuin van het oude kloostercomplex aan de Minkgaarde 25 en de achterkant van de monumentale Fabriekschool twee zijden vormen in de stedenbouwkundige opzet. Ook een aantal bomen in die tuinen is van belang. Bovendien is er een zichtlijn over een wandel/ fietspad naar de kerk op de Oude Markt. Dat is nooit zo geweest en samen geeft dat het plein opeens een rijke cultuurhistorische betekenis. Onderstaande foto's illustreren dat.



Achtertuint van het kloostercomplex



Achterzijde Fabriekschool



Zichtlijn kerk Oude Markt

Daarmee is het plein een verrijking voor Enschede o.a. met gebruikmaking van een aantal waarden uit het verleden, die eerder niet zichtbaar waren. Ook ondernemers weten de waarde van het plein goed te schatten. Een aantal nieuwe ondernemers in de Korte Hengelosestraat geeft zelfs aan recent gekozen te hebben voor die locatie, omdat het Willem Wilminkplein er zou komen.

Brammelostraat, Hoedemakersplein en Piet Heinstraat

Deze drie straten tellen samen drie monumenten en met nog eens extra 2 monumenten aan de Piet Heinstraat net buiten het plangebied. Toch is het in de beleving geen prettige route. Dat komt omdat een drager ontbreekt. Het is een ratjetoe aan stijlen en ook qua schaal en maat zijn er teveel verschillen. Natuurlijk is het gebouw van de oude V&D van een enorme schoonheid met aan de achterzijde op de helft van de Brammelerstraat een fraai uitgevoerde



Vanuit de Marktstraat op de Brammelerstraat De portiersloge aan de achterzijde

achteringang. Toch blijft het een verbindingsstraatje met weinig bedrijvigheid. Mocht er al een drager zijn, dan is het wellicht de aanduiding van beschermingswaardig boomgebied vanaf het Hoedemakersplein via de Brammelerstraat richting Marktstraat met tal van gemeentelijk beschermde bomen. Het pand aan de Brammelerstraat 15-17 is structuurbepalend, want het versterkt het pand van de Twentse Bank aan het Hoedemakersplein 1. Idem voor het pand aan de Nijverheidstraat 1-3, dat al meer dan een eeuw een onmiskenbare drie-eenheid vormt met het bankgebouw en het tegenover liggende hoekpand Nijverheidstraat/ M. H. Tromplaan.

Nijverheidstraat

De Nijverheidstraat is niet bijzonder te noemen. Ook hier is sprake van bebouwing uit verschillende bouwperiodes. Interessant wordt de straat vanaf nummer 15 met vervolgens het hoekpand op nummer 17-19-21. Beide panden zijn zeker beeldbepalend te noemen. Met name het hoekpand met het hoge deel markeert tevens het begin van de Korte Haaksbergerstraat. De Nijverheidstraat gaat over in de Beltstraat



De Nijverheidstraat 15 met uitgebouwde erker en daarnaast het hoekpand

Beltstraat, In de Hagen en Pijpenstraat

De Beltstraat is qua winkelpoint aan beide zijden een moderne voortzetting van de Korte Haaksbergerstraat. Daarboven bevinden zich appartementen; de gebouwen verhouden zich goed tot elkaar. De rust en stilte is een verademing na de verkeersdruk op de Nijverheidstraat en het drukke winkelgebied bij de Korte Hengelsestraat. De keuze en plaats van de geplante bomen is goed. Ook geslaagd is het woonmilieu aan In de Hagen met een ingang aan zowel de Beltstraat als de Zuiderhagen.



De Beltstraat met daarnaast de ingang vanuit die straat naar In de Hagen

De Pijpenstraat tussen de Beltstraat en Zuiderhagen vormt de zuidelijke grens van plangebied 2. De bibliotheek domineert een complete straatwand van de Pijpenstraat. De andere zijde bestaat uit een zestal gebouwen, waarvan de laatste twee de overgang naar de Zuiderhagen markeren. Het pand op nummer 12 is beeldbepalend met die enorme rol op de kopse gevel en ondersteunt in schaal en maat het ernaast gelegen monumentale pand.



Straatwand in de Pijpenstraat met rechts het pand op nummer 12 en het hoekpand



Zuiderhagen

Het hoekpand met als adres Zuiderhagen 36 domineert aan alle zijden het straatbeeld. De straatwand aan de zijde van plangebied 2 bestaat vooral uit recente bebouwing, die in schaal en maat goed aansluit bij de oudere bebouwing. De smalle straat en de variëteit aan winkels zorgt voor een prettig verblijfsklimaat. Het grote Telecompand op de kop van de Zuiderhagen doet afbreuk aan die beleving; te groot, te log en te monotoon voor die plek. Het plein met de acacia's en doorkijkjes tussen de bomen heeft veel kwaliteit.



Hoekpand op Zuiderhagen nummer 36



Straatwand Zuiderhagen zijde plangebied 2

Noorderhagen

Na het al beschreven Wederopbouw pand op de kop van het pleintje begint een fraaie gebogen gevelwand van 8 panden op een rij. Wat alle panden gemeen hebben, is de gelijkheid in schaal en maat. De winkelpanden op nummer 3 en 7 zijn beeldbepalend. Zij steken met hun kopse gevels en vormenrijkdom letterlijk boven de anderen uit. Pand nummer 7 spant de kroon met een rijke detaillering en een balkon met duidelijke Jugendstil-kenmerken. De panden op nummer 1, 1A, 1B en 9 zijn structuurbepalend en belangrijk voor

de totale kwaliteit van de gevelwand. De gevelwand eindigt met de voorzijde van de fabrieksschool, die iets terug ligt. Na de Fabrieksschool en tegen het Kloostercomplex aan staat een geslaagde compositie van jong en oud; twee oude panden, ingeklemd tussen eigentijdse en eigenwijze moderne bouwkunst. Te vermelden als bijzonder complex!



Gevelwand aan de Noorderhagen



Het pand op nummer 7



Noorderhagen 19 t/m 23; een bijzondere mix

Korte Haaksbergerstraat

Door de komst van het station – en zeker het station van 1950 met de spoorwegovergang vanuit de noordelijke wijken – heeft de Korte Hengelosestraat altijd meer traffic gehad. De Korte Haaksbergerstraat staat letterlijk in de schaduw van die straat, al heeft de Korte Haaksbergerstraat natuurlijk baat gehad bij de vestiging van de V&D in 1939. De gevelwand aan de westzijde staat er dan al. Na het hoge pand op de hoek met de Nijverheidstraat op nummer 46 begint een hele rij van voor de Tweede Wereldoorlog, die eindigt met opnieuw een hoog pand op nummer 16/18. Deze 2 panden domineren de straat en verdienen het predicaat beeldbepalend. De panden ertussen zijn structuurbepalend en geven de straat een bijzonder karakter. Aan de overzijde versterkt het gesloten rijtje tussen nummer 9 en 17 de



Hoekpand Nijverheidstraat met achteraan het priemende torendakje van nummer 16/18

westelijke gevelwand. Ook die panden zijn structuurbepalend en het is erg belangrijk dat deze 5 panden in het midden van de straat liggen. Het gesloten karakter en te grote volume van het voormalige telecombedrijf maakt het immers niet aantrekkelijk om die straat in te gaan. Dat geldt ook voor de zijde van dit gebouw aan de Zuiderhagen; en idem voor de kop van het gebouw op het plein. En aan de zuidzijde van de Korte Haaksbergerstraat is een winkel/woonmilieu gerealiseerd van matige kwaliteit, die zich slecht verhoudt met de westelijke gevelwand. Aan de noordzijde van de straat geeft het plein met de acacia's het gebied een bijna mediterrane uitstraling.



Plein met acacia's

Hoofdstuk 3 Overzichtskaart met alle te benoemen elementen



Legenda overzichtskaart

kleur	omschrijving
	Beeldbepalende panden
	Structuurbepalende panden
	Beschermingswaardige bomen
	Beschermingswaardig boomgebied
	Aan te wijzen beschermingswaardige bomen/ boomgebied
	Bijzonder complex
	Rijksmonumenten
	Gemeentelijke monumenten

Conclusies en aanbevelingen voor plangebied 2

Het borgen van de cultuurhistorie in het nieuwe bestemmingsplan is een goede zaak. Enschede is een stad met een rijke en bijzondere geschiedenis en die historie is - zeker in de drie plangebieden in het centrum - nog afleesbaar aanwezig in de huidige infrastructuur en bebouwing. En dat is een uniek gegeven. Dat betekent niet dat er vanaf nu een stolp over het betrokken gebied ligt. Enschede moet zich net als in het verleden kunnen blijven ontwikkelen. Deze notitie beschrijft de belangrijkste karakteristieken per plangebied. Hieronder een overzicht van de belangrijkste conclusies. In de aanbevelingen een aantal voorzetten, die mogelijk een versterking betekenen voor plangebied 2.

Conclusies

1. Plangebied 2 heeft een bijzondere verkeersinfrastructuur, die voor wat betreft de Korte Hengelsestraat, de Korte Haaksbergerstraat, de aanhechting aan de Marktstraat en Noorder- en Zuiderhagen teruggaat tot de kaart van Jacob van Deventer uit 1560. De infrastructuur van die wegen dient overeind te blijven.
2. De geselecteerde beeld- en structuurbepalende panden zijn van eminent belang voor de kwaliteit van het plangebied, maar hebben niet de status van monument. Vooral de beeldbepalende panden hebben een zodanige architectuurhistorische waarde, dat het straatbeeld van deze panden (gevelindeling, materiaalgebruik en detaillering) beschermingswaardig is. Ook voor structuurbepalende panden geldt dat na gebleken noodzakelijke sloop qua schaal, maat en vorm de hoofdbouw "herbouwd" moet worden. De verordening bij het bestemmingsplan moet daarin voorzien.
3. De aanduiding "bijzonder complex" is voor tweeërlei uitleg vatbaar. Enerzijds om te benadrukken dat een gewenste ontwikkeling gerealiseerd is zonder dat er sprake is van een cultuurhistorisch label. Anderzijds om gebieden en/of panden aan te wijzen, die nu niet de kwalificatie beeld- of structuurbepalend kunnen krijgen, maar wel degelijk potentie hebben uit te groeien tot pareltjes van Enschede in beeldkwaliteit en/of functiegebruik. In plangebied 2 gaat het om de eerste categorie en om de panden aan de Noorderhagen 19 t/m 23.
4. De acacia's op het plein tussen de Korte Haaksbergerstraat en Zuiderhagen verdienen de status van beschermde bomen en beschermd boomgebied.
5. Het Willem Wilminkplein is een aanwinst voor de stad binnen dit plangebied. Ook hier moeten de groenstructuren in het openbaar gebied en in de achtertuinen van het Kloostercomplex en Fabrieksschool beschermd worden.
6. Het is noodzakelijk een structuurplan met varianten op te stellen, dat uitgaat van sloop op termijn van het voormalig telecombedrijf. Het betekent na sloop een absolute winst voor zowel de stedenbouwkundige kwaliteit van de Korte Haaksbergerstraat als Zuiderhagen.

Aanbevelingen

1. Het verdient aanbeveling binnen het plangebied na te denken over de betekenis van straatnamen en de herkomst ervan. Daar zitten verhalen achter, die verder gaan dan alleen de vermelding op een naambordje.



2. Het verdient aanbeveling om de groenstructuur in de Brammelerstraat te intensiveren, zodat groen de drager wordt van de straat. Een fraai voorbeeld van zo'n groene drager is de Langestraat tussen De Heurne en de Hofstraat met oude platanen; of Van Loenshof over circa 10 jaar. Een wezenlijke drager in de Brammelerstraat ontbreekt nu. De straat heeft al de status van boomgebied, haakt aan op Stadsmaten en het boomgebied loopt door richting Marktstraat.
3. Het verdient aanbeveling het Wederopbouwpaand aan de Noorderhagen 14 in de zichtlijn vanaf de Kloosterstraat op het Willem Wilminkplein op te knappen. Nu leidt de zichtlijn vooral naar de kerk op de Oude Markt, maar het object op nummer 14 is ook prominent in beeld.
4. Het verdient aanbeveling na te denken over een straatwand aan de overzijde van de Nijverheidstraat, waar zich nu een parkeerplaats bevindt. Dat geeft de Nijverheidstraat een extra dimensie, brengt bezoekers sneller in de rust van de binnenstad en beperkt het verkeersgeluid van de druk bereden weg richting Haaksbergerstraat.

Plangebied 3 – Directe omgeving van De Heurne, oostelijk van de oude binnenstad

Inleidend

Plangebied 3 is een wat diffuus gebied. Dat komt omdat infrastructureel in 1972 een compleet nieuwe Oldenzaalsestraat is aangelegd, die veel straten doorsneden heeft en waardoor sommige straten een andere functie kregen. Vanaf dat moment ontbreekt de logica in het stratenpatroon. Een tweede reden is dat in het gebied geen overheersende bouwperiode aanwezig is. Dat verklaart meteen waarom ook in schaal en maatvoering aanzienlijke verschillen bestaan. Toch zijn er mooie pareltjes op het gebied van cultuurhistorie te vinden.

Het plangebied 3 omvat de volgende begrenzing:

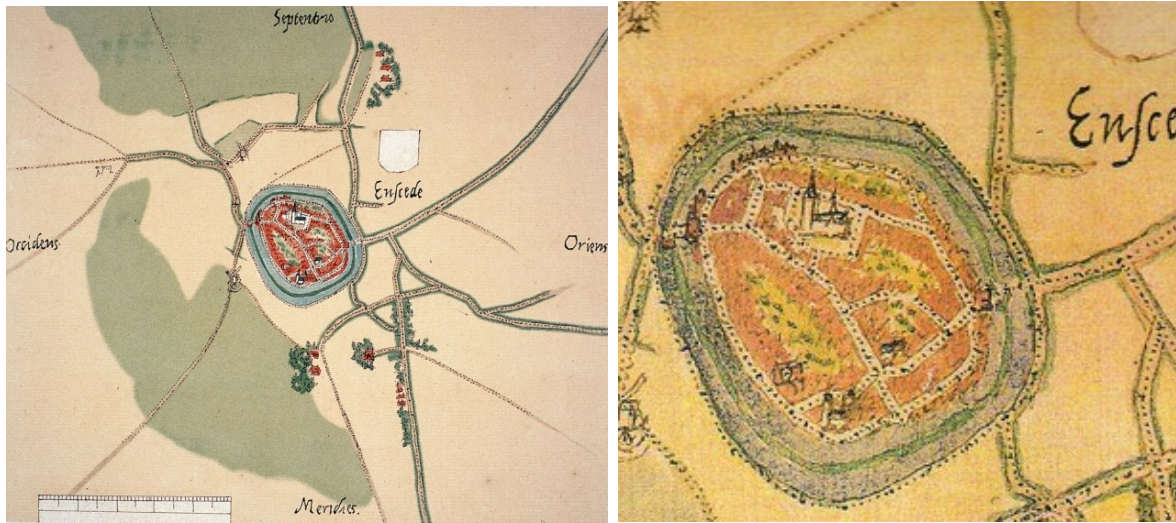


Het gebied westelijk van de Oldenzaalsestraat (met een kleine doorsteek ter hoogte van De Klomp) vanaf de Van Lochemstraat in het Noorden tot de Kalandertunnel in het Zuiden. En oostelijk van de Kalandertunnel en De Heurne, maar vanaf de splitsing met de Noorderhagen aan weerszijden van De Heurne.

Kaart van plangebied 3

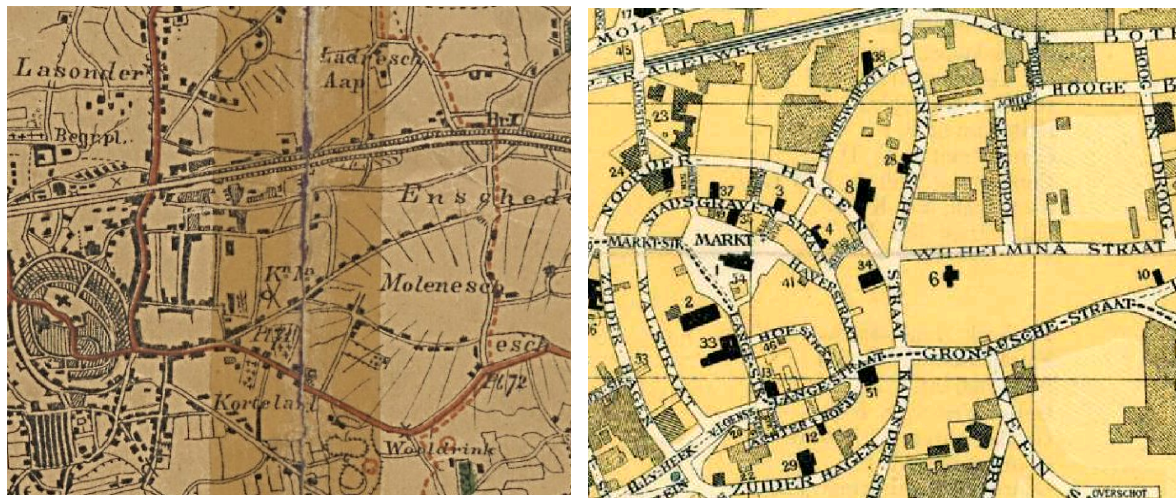
Hoofdstuk 1- Korte ontwikkelingsgeschiedenis

Op de oudst bekende kaart van Enschede is duidelijk te zien hoe de invalswegen vanuit Oldenzaal (noordelijk) en Gronau / Bad Bentheim (noord-oostelijk) bij elkaar komen ter hoogte van de Espoort. Beide wegen liggen buiten de gracht en feitelijk buiten de stad.



De kaart van Jacob van Deventer uit 1560 met rechts een uitvergroting

De kaart rechts geeft duidelijk aan hoe de nu genoemde De Heurne - als verlengstuk van de weg naar Oldenzaal - overgaat in de Zuiderhagen tot aan de Espoort en de nu genoemde De Klomp met in het verlengde de huidige Lipperkerkstraat voert richting Bad Bentheim.



Een kaart uit de periode rond 1880

Een kaart uit 1927

De aanhechting van de weg naar Oldenzaal vanuit Enschede is op de kaart uit 1880 identiek aan de situatie in 1560. In 1927 heet De Heurne nog gewoon Oldenzaalschestraat tot de Langestraat. De weg richting Duitsland splitst zich vlak buiten het centrum in noordoostelijke richting naar Bad Bentheim (de zwarte stippellijn) en oostelijke richting naar Gronau. Op de rechterkaart heet die straat niet De Klomp, maar de Gronauschestraat. In die laatste straat is op de linkerkaart goed de huidige loop van de Lipperkerkstraat te zien. Deze notitie houdt vanaf hier de huidige namen van de straten aan om verwarring te voorkomen.

De kaart uit 1880 is zo interessant, omdat de lintbebouwing duidelijk zichtbaar is en de toenemende verdichting bij de stad zelf. Ook de Wilhelminastraat als extra radiaal kent al een behoorlijke bebouwing in 1880 en staat prominent aangegeven in de plattegrond van 1927. Hoe is het verder gegaan?

In de tijd van de Industriële Revolutie ontstaan er oostelijk van het plangebied grootschalige fabriekscomplexen met een zeer slechte kwaliteit van woningbouw daaromheen. Sebastopol is de beruchte naam van een arbeiderswijk, die later terecht volledig gesloopt is. De invalswegen houden hun functie en ontwikkelen zich tegelijkertijd tot een soort aanloopstraten naar het centrum met een stevige winkelfunctie. In het begin van de 20^{ste} -



Foto 1905 splitsing Noorderhagen en De Heurne; rechts achter de luifel de Wilhelminastraat

eeuw is De Heurne een belangrijke winkelstraat met bijzondere delicatessenwinkels en zelfs een warenhuis. Ook de trambaan richting Oldenzaal met een aantal haltes in deze straat loopt er doorheen. Voor De Klomp met in het verlengde de Lipperkerkstraat is het niet



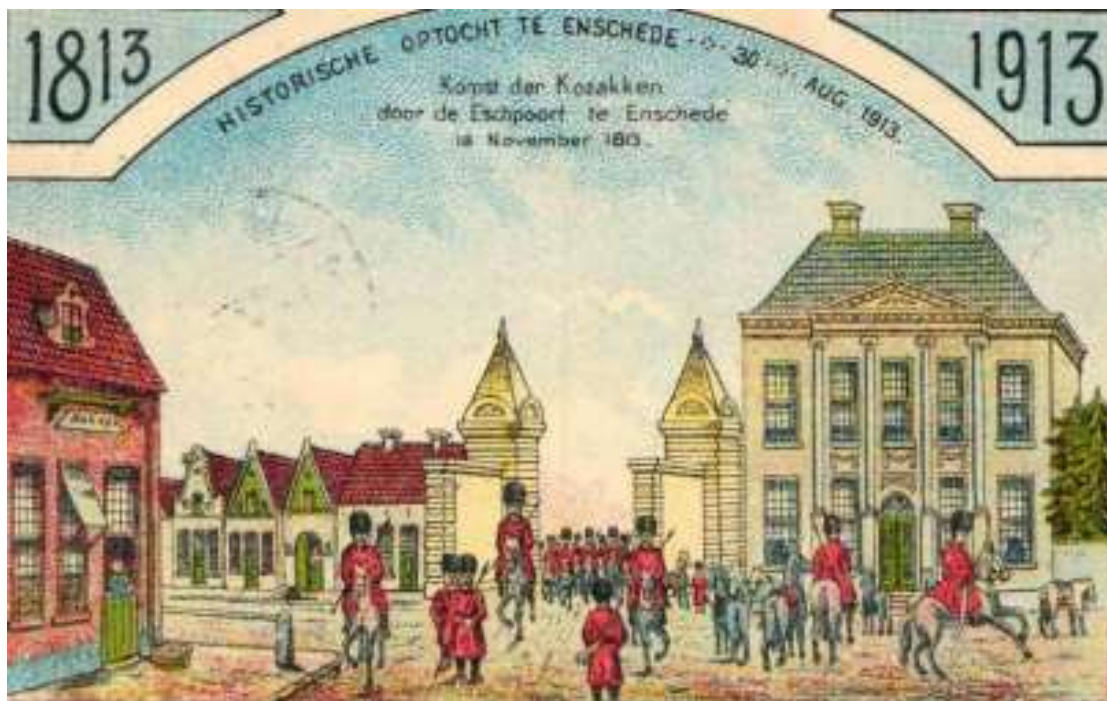
Foto 1949 vanuit De Klomp richting De Langestraat met rechts het Elderinkshuis en de situatie in 2013 op het rechterplaatje

anders. Ook hier een dichte bebouwing en een duidelijke aansluiting op de stad met een gesloten wand van diverse winkels. De term aanloopstraat doet geen recht aan de functie, die beide straten toen hebben gehad. In 1972 volgt de aanleg van een nieuwe Oldenzaalsestraat vanaf de spoorlijn tot de Boulevard 1945 om een betere verkeersafwikkeling te garanderen. Die ingreep maakt een eind aan een coherente stedenbouwkundige structuur van eeuwen. En leidt tevens tot een nieuwe naam voor het laatste stukje van de Oldenzaalsestraat: De Heurne. Een naam, ontleend aan de omgeving van die straat. In 2014 is door architect Paul van der Jeugd een Inspiratieboek verschenen over De Heurne als eerste duurzaamheidsstraat van Twente. Een oprechte poging om de vitaliteit van het gebied te verbeteren.

In het plangebied bevinden zich 5 objecten met een monumentale status.

Eén rijksmonument:

- Het Elderinkshuis, gebouwd in 1783 en vijf traveeën breed met lijstgevel in Lodewijk XVI-trant. Rijke detaillering. Gelegen aan De Klomp 35. Ooit bedoeld als herberg met overnachtingsplek voor bezoekers, die 's avonds niet meer via de Espoort de stad in konden. In 1862 overleeft het Elderinkshuis de grote brand, omdat het gebouw net buiten de stad stond. Tot 2008 het onderkomen van het Van Deirse Instituut.



In 1913 vormt de Espoort met het Elderinkshuis het decor van een historische optocht

Vier gemeentelijke monumenten:

- Winkel/woonhuis, gebouwd in 1912 in Art Nouveau-stijl en gelegen aan De Heurne 26 en 26A. In 1981 is de winkelpui weer in de oorspronkelijke vorm teruggebracht.
- Winkel/woonhuis, gebouwd in 1937, een mooi voorbeeld van Nieuwe Zakelijkheid en gelegen aan De Heurne 34A en 34B. Ontwerp van architect Joh. Sluimer.
- Winkel/woonhuis, gebouwd in 1904 in neo-renaissantestijl en gelegen aan De Heurne 47 en 47A. Ontwerp van H. E. Zeggelink, die ook het ontwerp maakte voor de woningen in de buurt Plein West-Indië.
- Gereformeerde kerk, gebouwd in 1894 en gelegen aan de Wilhelminastraat 18. Ontworpen door dezelfde H.E. Zeggelink.



Winkel/woonhuis 26/26A Winkel/woonhuis 47/47A Kerk aan de zijde Wilhelminastraat

Hoofdstuk 2 - Stedenbouwkundige waarden en waardenstelling per straat

Hieronder volgt een summier omschrijving per straat met een motivering waarom panden een bepaalde kwalificatie krijgen; idem voor groenstructuren; te beginnen met de straten in de noord/zuid-richting en afsluitend met de 2 straten, die oost/west lopen.

De Kalandersstraat

De Hema domineert de oostgevel van de Kalandersstraat. Een monotone en te lange gevel, vergelijkbaar met de gevels van het voormalige telecombedrijf aan de Korte Haaksbergerstraat en Zuiderhagen. Op nummer 15 en 17 bevindt zich een fors en rijk gedetailleerd vooroorlogs pand, dat beeldbepalend genoemd mag worden. Dit gebouw blijft verrassend overeind naast de grote glazen gevelwanden van fraai vormgegeven nieuwe panden aan het Van Heekplein. De overzijde van de straat ondersteunt dit pand en hetzelfde geldt voor het pand op nummer 13, dat de kwalificatie structuurbepalend krijgt.

De Heurne en Van Lochemstraat

Het pand op de hoek van De Klomp en De Heurne met een nummering aan beide zijden krijgt de aanduiding "bijzonder complex". In 2011 is het volledig herbouwd als een soort replica van het oude Hotel De Gouden Klomp. In 2013 betreft Zara het pand. Daarmee blijft een nieuwe variant op de oorspronkelijke naamgever van De Klomp als straat overeind. Het is natuurlijk geen monument, maar past qua bouw en maat wel goed in beide straten.



Hotel De Gouden Klomp in 1912 met stadstram en de winkel van Zara in 2015

Aan de oostzijde van De Heurne tussen De Klomp en de Wilhelminastraat domineren twee panden het straatbeeld. Het kolossale pand op nummer 8 en 10 is rijk gedetailleerd en met name boven maaiveldniveau volledig gaaf. Het pand verdient de kwalificatie beeldbepalend.



Het pand op nummer 8 - 10



Het pand op nummer 14 - 16 en 16A

Het naastgelegen pand op nummer 6 is in dezelfde stijl gebouwd en is structuurbepalend. Het pand op nummer 4 en 4A met dezelfde rode baksteen is eveneens structuurbepalend. Het andere dominante pand bevindt zich op de hoek van de Wilhelminastraat met Brasserie Willemientje en 2 naastgelegen winkels en ligt heel strategisch. Het hoekpand op nummer 16A is beeldbepalend door de ligging en detaillering, inclusief aanhechting richting Wilhelminastraat. De 2 andere nummers van hetzelfde pand zijn structuurbepalend. Het hoekpand tegenover Brasserie Willemientje aan dezelfde zijde op nummer 18 is eveneens beeldbepalend door de ligging en detaillering, alhoewel niet alle ingrepen even gelukkig zijn!



Ingangspartij hoekpand nr. 18

Het grote pand op nummer 24 en 24A vormt met het gemeentelijk monument op nummer 26 en 26A een ensemble door dezelfde winkelhoogte en goothoogte; en deels door materiaalgebruik. Daarom is dit een structuurbepalend pand. Het gemeentelijk monument alleen is onvoldoende krachtig. Het grote witte pand op nummer 30 vormt samen met nummer 32 en het gemeentelijk monument op 34 een gevelwand uit de periode 1900-1940 en harmonieert sterk met de er tegenover liggende panden op nummer 45 t/m 49 uit dezelfde bouwperiode. Nummer 30 en 32 zijn met name vanwege de bovenzijde structuurbepalend. Bijzonder is dat het pand op nummer 32 zeer langgerekt is met een aansluitend pakhuis, dat aan de Oldenzaalsestraat een eigen nummer heeft. Daarna volgt een monotoon winkel- wooncomplex, dat niet aansluit bij de parcellering van De Heurne.

De westzijde van De Heurne op de splitsing met Noorderhagen begint met een duidelijk beeldbepalend hoekpand op nummer 23 met een duidelijke relatie is stijl, schaal en kleur met omliggende hoekpanden. Het naastgelegen pand op nummer 25 versterkt die werking en is structuurbepalend te noemen. Daarna volgt een kwalitatief mindere gevelwand. De ronde glazen toren markeert de ingang van de Irenepromenade. De boom op de splitsing, evenals de grote boom achter pand 33 en 33A (zichtbaar vanaf De Heurne) en de boom bij de ingang van de Irenepromenade zijn betekenisvol en verdienen bescherming. De panden naast het gemeentelijk monument op nummer 47 en 47A op respectievelijk nummer 45 en 45A en 49 en 49A zijn structuurbepalend en harmoniëren met de overzijde van de straat. De overdaad aan reclame in delen van deze straat is wel een punt van zorg en aandacht.



Uitstalling aan reclame-uitingen bij de Irene-promenade



Grappig detail bij nummer 53

De gevelwand vanaf nummer 51 t/m 81 vertoont weinig samenhang en veel individuele panden hebben door alle wijzigingen hun oorspronkelijk karakter verloren. Op nummer 83 en 85 staat ietwat verloren een buitengewoon gaaf pandje uit 1894; met recht beeldbepalend. Aangrenzend op de hoek met de Van Lochemstraat staat een object uit 1910 met als nummer 89 (en Van Lochemstraat 1 en 1A), dat helaas door de aangebrachte witte kleur en een aantal forse ingrepen aan de buitenzijde niet meer kan matchen met De Heurne 83 en 85. Wel verdient het de kwaliteit van bijzonder complex.



Voorgevel B&B van nummer 83 en 85



Gave en authentieke entreepartij



Het hoekpand met bijgebouw aan De Heurne en Van Lochemstraat

De Oldenzaalsestraat

De Oldenzaalsestraat is aangelegd in 1972 om een betere doorstroming te garanderen. Binnen het plangebied beperkt de studie zich tot de westzijde, met uitzondering van de doorsteek vanuit De Klomp in de richting van de Lipperkerkstraat. Aan de Oldenzaalsestraat bevinden zich slechts 2 objecten, die van belang zijn. Op nummer 20 en 22 aan de oostzijde bevindt zich een fraai vormgegeven pand in een ronde vorm, dat ook extra cachet geeft aan het tegenoverliggende Elderinkshuis. Dit pand is met recht beeldbepalend door zijn vorm en ligging en sluit tevens aan bij de aangrenzende bebouwing aan De Klomp. Het naastgelegen pand aan de Oldenzaalsestraat 18 is weliswaar qua maat ondersteunend, maar nauwelijks meer origineel te noemen door met name de dakkapellen in zelfs twee verdiepingen op het dakvlak.



Hoekpand Oldenzaalsestraat 20 met rechts nummer 22

Het andere object aan de westzijde ligt ietwat verscholen op nummer 83 en 85. Het is een fors gebouw en in gebruik geweest als opslag en pakhuis voor het winkelpand aan De Heurne 32. Het gebouw heeft veel potentie met gaaf metselwerk en een duidelijke ritmiek aan beide zijgevels. Bovendien ligt het redelijk vrij van bebouwing. Kortom: een bijzonder complex. Jammer is dat de kopse gevel naar de Oldenzaalsestraat niet origineel is.



De zuidzijde van het gebouw op 83 en 85



De noordzijde

De Klomp

De voorgevel van het pand van Platvoet met de vulpen als passend uithangbord is indrukwekkend. De hoogte van de winkel is substantieel en ook de eerste verdieping heeft hoge kamers. De detaillering - met name aan de bovenzijde met bijzonder metselwerk en een asymmetrisch geplaatste verhoging van de gevel met daarin fraai vormgegeven raampartijen - maakt dit pand beeldbepalend. Het object stamt uit 1920 en kent de nummering 14, 16, 16A en 18. Jammer is dat een drietal bovenramen de roedeverdeling mist. En ook de oorspronkelijke etalages en entrees zijn in de loop der tijd regelmatig aangepast. Het winkelpand ernaast met de nummering 10, 12, 12A t/m 12D is structuurbepalend en dat geldt met name voor de kwaliteit van de bovenzijde.



Bovenzijde van het beeldbepalend pand op nummer 14, 16, 16A en 18

Aan de andere kant van de Oldenzaalsestraat gaat De Klomp verder met het halfronde pand van Oldenzaalsestraat 20 en 22. Na dit pand volgt een aaneengesloten blok met drie nummers, te weten 38, 40 en 42, gebouwd tussen 1911 en 1922. Qua dakgoothoogte en verdiepingen past dit blok bij het hoekpand en wordt gewaardeerd als zijnde structuurbepalend. Aan de overzijde staat het Elderinkshuis uit 1783; een rijksmonument met



Het structuurbepalende pand op nummer 38, 40 en 42

als adres De Klomp 35. Vrijwel aan de achterzijde van dit monument staat op nummer 39B een relatief klein en rechthoekig gebouw, beeldbepalend door de bijzondere voorgevel, die het Elderinkshuis nog meer allure geeft. Het pand op nummer 39 is gebouwd in 1928 en heeft onvoldoende kwaliteit om als structuurbepalend pand op te voeren.



De voorgevel van De Klomp 39B

De Wilhelminastraat

Deze straat heeft het meest geleden onder de aanleg van de nieuwe Oldenzaalsestraat in 1972. Al op de kaart in 1927 is te zien hoe belangrijk die oost-west-verbinding was. Gelukkig is aan de zuidzijde die prachtige aaneengesloten wand overeind gebleven, compleet met een klein pakhuisje van drie verdiepingen. Het hoekpand met De Heurne is beeldbepalend en idem voor nummer 6 ernaast. De nummers 8, 10 en 12 zijn belangrijk voor de stedenbouwkundige opzet en daarmee structuurbepalend. Voor de noordzijde geldt dat het hoekpand met De Heurne beeldbepalend is met deels een nummering 1A en 1B voor de Wilhelminastraat en de panden op nummer 3 en 5 zijn om dezelfde reden als de overzijde structuurbepalend. Een prachtige straat met gevelwanden, die door een ringetje te halen zijn.



De zuidzijde van de Wilhelminastraat met links het pakhuisje van drie verdiepingen

Hoofdstuk 3 Overzichtskaart met alle te benoemen elementen



Legenda overzichtskaart

kleur	omschrijving
	Beeldbepalende panden
	Structuurbepalende panden
	Beschermingswaardige bomen
	Beschermingswaardig boomgebied
	Aan te wijzen beschermingswaardige bomen/ boomgebied
	Bijzonder complex
	Rijksmonumenten
	Gemeentelijke monumenten

Conclusies en aanbevelingen voor plangebied 3

Het borgen van de cultuurhistorie in het nieuwe bestemmingsplan is een goede zaak. Enschede is een stad met een rijke en bijzondere geschiedenis en die historie is - zeker in de drie plangebieden in het centrum - nog afleesbaar aanwezig in de huidige infrastructuur en bebouwing. En dat is een uniek gegeven. Dat betekent niet dat er vanaf nu een stolp over het betrokken gebied ligt. Enschede moet zich net als in het verleden kunnen blijven ontwikkelen. Deze notitie beschrijft de belangrijkste karakteristieken per plangebied. Hieronder een overzicht van de belangrijkste conclusies. In de aanbevelingen een aantal voorzetten, die mogelijk een versterking betekenen voor plangebied 3.

Conclusies

1. De kern van het Plangebied 3 wordt gevormd door De Heurne en de Kalandersstraat. Dat is de spil van het gebied en verdient de meeste aandacht. Bij wijzigingen in het straatbeeld met name op de kruispunten ter hoogte van De Klomp, Noorderhagen en Wilhelminastraat zou het verleden als inspiratiebron een rol moeten spelen.
2. De geselecteerde beeld- en structuurbepalende panden zijn van eminent belang voor de kwaliteit van het plangebied, maar hebben niet de status van monument. Vooral de beeldbepalende panden hebben een zodanige architectuurhistorische waarde, dat het straatbeeld van deze panden (gevelindeling, materiaalgebruik en detaillering) beschermingswaardig is. Ook voor structuurbepalende panden geldt dat na gebleken noodzakelijke sloop qua schaal, maat en vorm de hoofdbouw "herbouwd" moet worden. De verordening bij het bestemmingsplan moet daarin voorzien.
3. De aanduiding "bijzonder complex" is voor tweeërlei uitleg vatbaar. Enerzijds om te benadrukken dat een gewenste ontwikkeling gerealiseerd is zonder dat er sprake is van een cultuurhistorisch label. Anderzijds om gebieden en/of panden aan te wijzen, die nu niet de kwalificatie beeld- of structuurbepalend kunnen krijgen, maar wel degelijk potentie hebben uit te groeien tot pareltjes van Enschede in beeldkwaliteit en/of functiegebruik. In plangebied 3 gaat het om beide categorieën. Met Zara op de hoek De Klomp en De Heurne is een gewenste ontwikkeling gerealiseerd. De tweede uitleg heeft betrekking op het hoekpand De Heurne en Van Lochemstraat en de Oldenzaalsestraat 83/85.
4. De gevelwand van de Hema aan de Kalandersstraat is te lang en te monotoon en doet afbreuk aan de parcellering, die bijvoorbeeld aan de overzijde wel aanwezig is. Op termijn moet hier een ingreep worden gepleegd; bij voorkeur op de hoek met De Klomp. Het pand van Zara laat zien dat het kan en dat nieuwbouw een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit kan betekenen.
5. Plangebied 3 kent weinig groenstructuren. De Oldenzaalsestraat heeft wel veel groen, maar door het vele verkeer is het geen aantrekkelijk verblijfsgebied. Drie bomen in het winkelgebied zijn van voldoende omvang om gekwalificeerd te worden als beschermingswaardige bomen. Het gaat om de boom op de splitsing van de Noorderhagen en De Heurne en de boom achter pand 33 en 33A van De Heurne. Tenslotte om de boom bij de ingang van de Irenepromenade.
6. Reclame-uitingen zijn in het plangebied te overheersend aanwezig. Er zijn teveel vlaggen, uithangborden, uitstallingen van koopwaar op straat en sandwichborden. Dat maakt een rommelige indruk. In overleg met de ondernemers moeten hierover afspraken gemaakt worden.
7. De Heurne eindigt aan de noordzijde in een "soort open ruimte". Om de beslotenheid van De Heurne te accentueren en als voetganger de overstap te maken naar een ander verblijfsklimaat, is het belangrijk om de kop van De Heurne te bestemmen als boomgebied. De al aanwezige bomen vormen een begin van een groene zone tussen winkelgebied en de Oldenzaalsestraat. Mocht dat niet haalbaar zijn, dan moet op z'n minst nagedacht worden over het creëren van passende bebouwing ter hoogte van de kiosk.

8. De Klomp gaat aan de andere zijde van de Oldenzaalsestraat verder als straat. Ondanks de fraaie entree aan die kant is het oversteken niet aantrekkelijk voor het winkelpubliek in de stad. Kortom: de Oldenzaalsestraat vormt een barrière en sluit plangebied 3 af. Verreweg de meeste winkels in het verlengde van De Klomp richten zich ook op de achterliggende wijken.

Aanbevelingen

1. Het verdient aanbeveling de huidige ruimtelijke kwaliteit van de Wilhelminastraat te koesteren. De straat wint aan kracht, wanneer de achterzijde van de kerk toegankelijk wordt gemaakt en transformeert naar een parkachtige setting met banken.
2. Het verdient aanbeveling een studie te verrichten naar eventuele functies van het pakhuis aan de Oldenzaalsestraat 83 en 85 en directe omgeving. Een nieuwe functie kan een enorme meerwaarde genereren voor plangebied 3.
3. Het verdient aanbeveling om de suggesties uit het Inspiratieboek van Paul van der Jeugd uit juli 2014 over groene gevels, verduurzaming, functiegebruik, openbaar groen, leegstandbeleid ed. te toetsen op bruikbaarheid in overleg met de ondernemers in het plangebied. Een aantal ideeën is te waardevol om niets mee te doen!